

JOSEP MARIA CASAS HOMS

EL MESTRATGE DE MARIAN AGUILÓ

Ens decidim a donar al públic el present epistolari després d'haver llegit i rellegit el que no fa molt han publicat les *Analecta Sacra Tarracoen-sia*, tan voluminos, tan extens pel contingut i pel temps. En ell una persona realment important es retrata dintre el marc de la seva època. Aquest marc, aquesta situació influent o influïda, es pot configurar objectivament a base de les dades susceptibles de selecció i d'interpretació que s'hi donen. A l'esmentat epistolari, la persona Aguiló resulta matisada en les seves manifestacions, des del punt d'obrir del seu propi observatori. És ell qui escriu principalment per donar consells, per estimular dedicacions, per assentar principis filològics, la majoria de les vegades de categoria magistral, fruit de lectures, meditacions i contactes amb les autoritats de l'època.

L'epistolari present és la confirmació d'aquests contactes, d'aquesta convivència i dels seus efectes positius. Ara ja no és Aguiló qui parla, en la totalitat de les lletres del recull, sinó els personatges consagrats, els mestres, els treballadors de la cultura — primordialment lingüística i literària —, o els afectats d'aquests estudis. I això que M. Aguiló no havia exercit la docència, com en Milà, per exemple, puix en aquest cas encara hauria pogut resultar més eficient en el seu afany en poder-se aprofitar de l'esforç dels col·laboradors, que no li mancaven, com hem de veure, però que no obeiien en la col·laboració a una norma o disciplina ni, encara menys, a una coacció, com esdevé als deixebles d'una aula universitària.

És prou conegut el sistema que Aguiló seguia en el seu treball. Ingents quantitats de paperetes, d'anotacions i d'esborranys, si no minvaven en realitzar una publicació, s'anaven acumulant tenint en vista projectes posteriors. El seu fill conservà aquest material fins que li semblà arribada l'ocasió de cedir-lo a qui en podria treure profit. Així resultà factible que hom posés a l'abast del públic aquell cobejat *Diccionari*, gestat durant més de mig segle; així hauria pogut sortir complet el *Cançoner popular*, del qual tenim constància, fa més de cent anys, pels elogis de Milà i Fonta-

nals dins el pròleg del seu modèlic *Romancerillo*, i especialment per l'oferta del patrici Manuel Duran i Bas, que amb la carta número 11 el va animar que sollicités per a la "collecció de cants populars" l'ajut que havien obtingut el mateix Milà i Bofarull per a la publicació de llurs treballs.

Aquestes dues empreses del diccionari i del cançoner, d'extensió il·limitada — perquè sempre es descobria un mot nou, una accepció nova, una altra locució, un novell romanç, una desconeguda cantarella, una variant —, no li permetien decidir-se a posar un límit.

Això sí: a desgrat de tenir-se per vell i xaruc, mai no va desistir d'anar acumulant materials per als diversos projectes d'envergadura que, a més dels dos esmentats, el tenien preocupat: la bibliografia, la gramàtica, etc. Ja hem fet allusió al seu mètode de treball arreplegant notes i treient còpies si li convenia; però cal tenir en compte que això ho efectuava en la mínima quantitat de paper en què poguessin cabre clares, amb la seva lleugible i característica lletreta. Fa escriure pensar que la manca d'uniformitat dels materials els posà en risc de pèrdues irreparables (que no és impossible que s'hagin esdevingut, parcials), sobretot del treball propi. Els corresponsals o col·laboradors no atenyien mai aquella parquedat en els fragments de paper, que, quan arribava l'hora d'ordenar les tiretes escrites, exigia una pacient labor, paral·lela a la que demana una ordenació filatèlica.

Però si ni l'exemple de Milà, ni els estímuls de Duran i Bas, ni les reflexions plenes de seny de J. Serra i Campdelacreu, ni les de Xavier Llorens, amic entranyable des dels anys de la primera joventut, ni les coaccions més que amicals del canonge Collell, tan entusiasta, foren capaços de decidir-lo a limitar les nobles ambicions donant al públic la penyora del tresor acumulat que cobejava, no per això — com és sabut — la impremta deixà de treballar a Barcelona i a Mallorca per tal de materialitzar amb dolorosa constància els efectes de la seva diligència incansable. Citem només els bells volums de la "Biblioteca Catalana" i la gosadia de les composicions en lletra gòtica.

Pel seu ofici, Aguiló, en lloc de proposar qüestions — com hauria ocorregut si hagués esdevingut catedràtic —, havia de resoldre les que li proposaven els lectors de la biblioteca o el ministeri. D'aquèst menysteniment en provenia un neguit que informà la seva vida llarga i turmentada. Tot amb tot, entre cigar i cigar, trobava ocasió i temps per a redactar un discurs, per a traduir pensaments poètics en estrofes i, per damunt de tot, per a redactar centenars de lletres, algunes extensíssimes, sobre els més variats temes. Avui són exponent del contingut vital d'una època que a poc a poc va restant allunyada i oblidada.

Un retraïment social, els motius del qual no és moment d'analitzar, afectava invenciblement la seva vida de relació, guiada sempre per una ama-

bilitat inestroncable, per una prudència il·limitada. Però en el desenvolupament professional, en la difusió de la seva suficiència literària, bibliogràfica, filològica, etc., no sabia posar termes. I el seu mestratge escau qualificar-lo de precoç. Recordem que als dinou anys, quan arribà a Barcelona, i es trobà amb dificultats d'ordre administratiu per a seguir els estudis, ja reconeix ell mateix que el salvà "el tono de literato" que el nimbava. Aquest to, en la més noble significació, no el va perdre mai; al contrari, el va incrementar i de faisó més efectiva, perquè semblava que s'exterioritzés a desgrat o sense sabuda d'ell.

Literats prosistes i poetes pertanyents als camps més diversos el tracten de mestre. Per posar algun exemple citarem: mossèn Collell, Àngel Guimerà, Serafi Pitarra, mossèn Antoni Alcover i, per damunt de tots, mossèn Jacint Verdaguer. D'aquest escrivia mossèn Collell, en el pròleg a *Dos màrtirs de ma pàtria*, que "en tornar de Barcelona, lo nom que a cada moment li venia als llavis era el de Don Marià Aguiló". De l'amistat íntima que lligaren és prova la curiosa carta número 25.

Naturalment, la seva cooperació en els actes literaris que s'organitzaven era sol·licitada amb insistència tant a Catalunya com a Mallorca. El bisbe Morgades no es resigna a publicar la *Corona de Ripoll* sense que Aguiló hi figuri encara que només sigui amb un vers; en dedicar la corona a la verge mallorquina de Lluç, el rector que organitza la solemnitat no comprèn que la pugui oferir ningú més indicat que l'Aguiló (cartes 49 i 38). La col·laboració en publicacions periòdiques és constantment demanada per llurs directors. En moltes ocasions és designat àrbitre en competicions o en discussions literàries, tant si les promovia una ocasional escaiença com si tenien la vigència d'una entitat responsable. Ell influí en decisions de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, així com en l'organització i en els veredictes dels Jocs florals. En les picabaralles que sovint justifiquen el nom de "certamen" donat a les competicions literàries, que s'haurien de distingir per la normalitat i la cortesia, Aguiló es comportava noblement, i obligava que el tinguessin més per jutge que per combatent.

Però aquest epistolari ens al·licona també, i en gran mesura, sobre la consideració que va merèixer a l'estranger entre els més qualificats representants de l'afecció per a la història i la llengua dels països de parla catalana, mallorquina i valenciana. A Marian Aguiló, tant o més que a Milà i Fontanals, i a d'altres, encara, van adreçades les consultes de professors i estudiosos estrangers, en bastants dels quals, sens dubte, ha desvetllat l'amor a aquest estudi. Per citar només un exemple — que la lectura de l'índex pot multiplicar — retraurem les lletres de Paul Meyer. Quan aquest gran filòleg i Gaston Paris volen fundar la revista *Romania*, que pretenia aglutinar els estudis sobre les llengües romàniques, pensen, és clar, en Milà i Fontanals, però "al mateix temps" pensen i escriuen i requerei-

xen l'ajut de Marian Aguiló. Esperen que els farà do graciós dels seus coneixements, de la seva experiència i "dels seus tresors d'erudició que conservava". En no rares ocasions la relació epistolar supera la fredor protocolària, i una facècia més o menys retòrica pinta un somris dintre la barba severa del corresposal.

Bastants de les lletres expliquen i documenten la vida particular, l'evolució personal de Marian Aguiló. Constituiran una eficaç contribució a l'obra de qui es proposi de biografiar aquest personatge que tant s'ho mereix. Aquesta raó ha fet que deixéssim dins el recull les poques cartes que hom pot afirmar que desdiuen d'un epistolari eminentment cultural, d'actuacions acadèmiques, de consultes especialitzades, d'establiment cronològic de fets i tendències. Quan hom tracti, per exemple, de redactar la història de la Universitat barcelonina, caldrà consultar inexcusablement les cartes de l'Aguiló. Elles ací i allà exposen el fet objectiu de les vicissituds per què passà la biblioteca; però així mateix l'estat d'ànim de qui sempre l'enyorà enmig de les llargues peregrinacions, que no parà fins a tornar-s'hi a trobar, i que patí el calvari del trasllat des del vetust edifici de Sant Joan fins a la nova seu universitària. Aquest desig de retorn, segons escriu a Xavier Llorens, supera l'afecte per la biblioteca valenciana, que tants d'atractius havia d'oferir-li. Les lletres dels amics fomenten l'enyorança.

Personalitat eminent, doncs, ja que no la més destacada, és Aguiló en la primera Renaixença, que ell en diu catalanisme. El respecte i l'amor a la llengua catalana (en què ell incloïa totes les variants) constituïren la gran passió del nostre prohóm. Mai no es manifestà extremós en el seu mallorquinisme, a desgrat de temptar-lo les lloances fervoroses i les suggerències dels amics que s'entusiasmaven en visitar la terra nadiua d'ell. Als últims anys, en les cartes a en Forteza explicarà que no ha cedit mai l'espanyolisme.

En la transcripció de les cartes — tan diverses en detalls per ser tan diferents les procedències — hem buscat un principi d'unificació que en facilités la lectura. S'han suprimit les notes manuscrites de l'Aguiló indicadores de la data de rebuda o contesta, així com certes habituals fórmules de cortesia expressades mitjançant abreviatures. A cada carta fem precedir un número d'ordre — al qual fa referència l'índex —, seguit de la sigla que li correspon a l'Arxiu Històric de la Ciutat, de Barcelona. Per compensar la mancança de notes interpretatives que triplicarien el volum, hem fet seguir el recull d'un detallat índex de noms de persona i de coses.

Abans d'acabar volem agrair al Prof. Martí de Riquer i al bon amic Josep Serra i Rosselló — tan generós com anònim guia pel departament que a l'Arxiu regeix — que ens hagin permès de satisfer l'intim desig d'enal-

tir una altra vegada, encara que no tan dignament com voldriem, la memòria de l'autor del *Diccionari Aguiló* i aplegador del *Cançoner popular de Catalunya*, en la publicació i preparació dels quals hem treballat fervorosament moltes anyades.

1 (M. A. 7)

Barcelona, 5 Enero 1844.

Contento, alegre y al parecer casi feliz empiezo la primera carta a mi familia. Tal vez si ayer noche la hubiera escrito, no corriera mi pluma tan aprisa para darles idea de mi dicha.

Cuando nos despedimos me distraí al punto con las conversaciones de los viajeros y con el panorama encantador de nuestra costa. Entonces, si echaba menos alguien, era para poder propagar mi entusiasmo, que estaba en extremo comprimido, pues nadie del vapor me servía para desahogarlo. Pons empezó su naufragio; se marea muchísimo. Impávido y sereno veía cómo casi todos bamboleándose la cabeza y con cara de difuntos empezaban su mareo. Yo esperaba la suerte, pero felizmente no vino. A la puesta del sol el cielo estaba encendido, y el Capitán y marineros creían volver atrás o tener que derribar. Todo el mundo buscaba su camarote, y echaba sus tripas al agua, y yo sólo tenía un frío que *pelava*. Las olas se alzaban en el horizonte como monigotes y delante la Dragonera *amb una fam galina i una rusca de moros m'engolia ses coques com a confits*.

Si bien es verdad que a poco rato indigesto tuve que echarlo al mar por compasión: ¡hay tanto pececito que no come!

A las siete bajé al camarote. Toda la noche escuché la gran orquesta, con infernal acompañamiento de la máquina y el solfeo perdurable de los que arrojaban su estómago en el orinal. Yo los miraba compadeciéndolos, pero sin tomar parte en su desgracia, con un dulce estoicismo.

Llegamos en ésta a las 10 ½. Rubió, el amable Rubió me esperaba desde mucho tiempo. Me ha admitido franca y cordialmente, como dos hermanos.

La ciudad me ha gustado en extremo, más la antigua que la moderna. Algún trastorno me dio el saber que no estaba matriculado aún y que se me exigía un examen de Latín, y un examen para mí solo. El Vicerrector consintió en admitirme, y esta mañana he asistido a la clase, y después de ella he tenido el examen. Sin duda Dios ha querido que no me reprobasen, como lo hicieron con otro mallorquín, que por cierto sabía más que yo. El darme el tono de literato es lo que me ha salvado. Mi buena estrella continúa alumbrándome.

Ayer noche, cansado de tanto trastorno, de tantas sensaciones, temeroso de lo que debía suceder esta mañana, estaba triste y abatido, y no tuve otro consuelo que echarme en cama; pero esta mañana he recompensado en alegría la tristeza de la noche.

Escribanme si mi madre ha tenido nueva palpitación, y ahora que ha salido del trastorno de mi viaje, que piense sólo en ella, busque el medio más breve de restablecerse.

Expresiones a todos: a M. Ignacia, a Tomás, Pepe y el tío Guillermo, a mi abuela, &&, y V., padre, mande a su hijo

MARIANO AGUILÓ.

P. D. Por medio del Sr. José Vidal, en cuya casa estuvo Pepe, he encontrado una señora que tiene un cuarto vacío y que creo habitaré interin busco modo de vivir más barato, pues quiere 8 \$ mensuales.

M. A.

2 (M. A. 1)

Mallorca, 9 Enero de 1844.

Mariano, al recibir tu apreciada carta nos alegramos mucho, y más al ver que no te habías mareado y presenciado los dolores y combates de los mareados sin tener que sufrir las mismas penas por ser la primera vez que navegabas. Ha causado admiración a todos los que la hemos leído. Nuestro corazón se ha llenado de ternura y los ojos de lágrimas al ver la amistad con que el Sr. Rubió te ha recibido y admitido en su casa, a quien de nuestra parte darás las más debidas gracias por los favores que ya te ha hecho y creo continuará haciéndote. Si con un ánimo alegre leíamos tu feliz viaje y amistosa llegada, al leer el trastorno que te causó el saber que no estabas matriculado y tener que sufrir un examen de latín, se apoderó de nosotros una tristeza, la cual duró poco, al ver que habías salido aprobado gracias a Dios, al cual debes estar siempre agradecido por este y demás favores que continuará haciéndote.

Tu madre continúa del mismo modo, no ha tenido otra palpación; el remedio mejor será pasar en Son Pisa inmediatamente que el tiempo sea más templado, y tener a menudo noticias de tu salud y buen resultado. Escribirás si necesitas alguna cosa, si estás colocado en otra casa y si te tratan bien, si tienes cama y si te has comprado la colcha *vulgo vanova* (?) *encotonada*. Si quieres, cuando escribas solo, puedes llevar el billete en casa de Miarons y lo pondrán [con] la carta de Tomás y lo recibiremos al momento de llegar el vapor. Si quieres algunas *sobresades*, te las mandaremos la primera ocasión que se proporcionará o con el vapor.

En fin, recibe muchas expresiones de todos los parientes y conocidos, y en particular de los mencionados en tu carta, y más que de todos de tus padres y hermanos.

TOMÁS AGUILÓ.

P. S. Escribirás si necesitas ropa de mesa o otra cosa. Cuando estarás más desocupado mandarás una carta o billete a Mariano Aguiló y a José su hermano, que lo apreciarán mucho.

T. A.

3 (M. A. 8)

Barcelona, 15 de Mayo de 1852.

Sr. D. Tomás Aguiló.

Aunque esta noche, querido padre, apenas he dormido, pues por una estraña coincidencia me he despertado casi a la misma hora que el año pasado nos despertó a todos el terremoto, no por esto he sabido escribirle adelantando el correo, que hoy es largo y hay la misa de por medio. Para la Biblioteca he retardado la carta a V. y la que forzosamente quiero mandar a Pepe y hasta mantenía las esperanzas

de escribir otra a Quadrado. Antes de las cuatro he saltado de la cama cansado de pensar en el terremoto de antaño y en el otro más terrible para mí que mañana oíré por la *vigésima séptima* vez. Me he puesto a trabajar en mis cosas hasta que ha sonado la hora de acudir a la oficina, y en ella me tiene, interrumpiéndome a cada línea la voz extemporánea de los lectores, que vienen al oído a pedirme los libros que se les antoja. Dios aumente mi paciencia a medida de su aplicación.

Presumo que T. Aguiló acompañará a la Villaseñor, y he aquí una buena proporción para venir a Barcelona y no tener que pasar solo el camino. Véngase V. que en casa del capellán nos arreglaremos como si estuviésemos en una quinta propia. La animación que causan las procesiones de Corpus, la vista de Barcelona y, si algo le añade, un abrazo mío que quizás este año no podré darle, si V. no viene a recibirle, valen quizás la pena de pasar las millas de agua que nos separan. Si Isabel viniese, también cabría; la demás familia se reparte en casa de los parientes más cercanos, y asunto concluido. ¿Qué le parece del plan? A ver si es hombre de realizarle.

Paso a escribir encargos. 1.º Comprarán diez y media varas de lista igual a la muestra inclusa — varas de a ocho palmos cada una —. Me la mandarán con Teresa, y si Tomás la acompaña, dígame V. (si es que V. no cumple con el deseo que acabo de expresar) que le satisfaga su importe, que yo le pagaré en ésta. Cuiden que sea buena tela y que esté bien trabajada.

Advierta V. a D. Nicolás Bonnin que el encargo que me hizo, queda cumplido; esperaba poderle mandar la nota que el facultativo ha hecho del análisis practicado, pero veo que no me la ha pasado como me prometió, y es ya tarde para ir a buscarla. Sé que ambos aceites han resultado sofisticados con el de adormideras, no recuerdo en qué proporción. Queda todavía una cantidad para repetir el análisis si conviene. Dígame si quiere que le mande las botellas con Guillermito o si quiere que las guarde, por si acaso se quiere repetir la operación. Díga V. a Juan que arregle las botas que él me hizo, sin *remontarlas* todavía. Si las medias botas hechas en Barcelona las *remontase* por 5 o 6 pesetas, que pase a hacerlo, y si él no quiere y se encuentra otro, que lo haga; si no, que se den a un pobre.

Siento lo que al tío Domingo sucede. Dios sabrá por qué se entretiene en afigir a esa pobre familia que bastantes sustos se llevaba a cada trueno y a cada soplo de viento.

Con Guillermito mandaré el saco de noche con alguna ropa sucia y la de invierno.

Memorias a mis queridas hermanas Isabel y Francisca. ¿Qué tal le ha ido el viaje a Ignacia? Desde mi balcón veo el del cuarto que ella y Agustín ocupaban en casa Miarons. M[emoria]s. íd. a los amigos Tomás, Francisco, &.

Disponga V. de su hijo

MARIANO.

4 (M. A. 22)

Barcelone, 2 Juin 1858.

Cher ami.

Je viens d'apprendre que vous êtes malade, et c'est là une nouvelle qui me déplaît beaucoup et qui même me fâche. Comment donc? être malade dans ce paradis terrestre de Valence au joli temps du moi de Mai, malgré toutes les roses et bulbuls et sous les yeux mêmes de votre gracieuse souveraine (q. D. gde.). N'avez vous donc pas honte de vous même? J'espère que ce ne sera autre chose qu'un penchant

irrésistible du coeur, un de ces tendres et doux penchants qui vous porte vers Barcelone et *quizá* vers un objet cheri qui se consume loin de vous? Dieu le sait, je suis un peu trop lourd et trop gauche pour être un messenger de Venus et de Cupidon, mais si vous croyez que je puisse vous rendre des services auprès d'elle, vous n'aurez qu'à me dire où elle demeure et ce qu'il faut faire. Seulement, je vous en prie, ne m'ordonnez pas de lui chanter une sérénade, car la nature, hélas!, a bien voulu me douer d'un plumage brillant, mais non pas d'un chant mélodieux.

Mais à coté de la plaisanterie je voudrais savoir comment vous vous portez, et j'espère que l'état de votre santé vous permettra de me donner de vos nouvelles, si ce n'est que par deux lignes.

Quant à moi, j'ai été un peu indisposé aussi, mais à force d'une diète sévère je me suis bientôt rétabli. J'ai trouvé qu'il ne faut pas prendre trop de vin et de liqueurs fortes dans ce climat et surtout au printemps.

Il y a presque deux mois que j'ai pu donner bien peu de temps à mes occupations littéraires, mais maintenant je respire un peu, et avant-hier j'ai recommencé mes courses à votre maîtresse bien aimée, la bibliothèque de San Juan, et aussi à la bibliothèque épiscopale. Hier j'ai vu la première fois votre successeur Mr. Mayans, si j'ai bien entendu son nom. Je ne sais pas encore ce qu'il est et ce qu'il sera, mais j'en suis bien sûr qu'il ne sera pas vous. Notre ami D. Manuel Milá me dit qu'il a conçu le grand projet de recommencer encore une fois de copier tous les titres, qu'il allait faire une collection de livres imprimés en lettres gothiques, enfin, comme le dit M. Milá "c'est une grande machine à copier des titres". J'ai dit à Mr. de Roca que j'allais vous écrire une lettre et il m'a chargé de vous faire ses compliments et de vous demander si vous avez reçu sa dernière lettre. Lui aussi a été très fâché d'entendre que vous étiez malade.

Mr. Milá est venu hier me faire visite et m'a présenté un de ses collègues Mr. Llorente (Llorens?) (si j'ai bien entendu le nom, car je m'embrouille quelques fois avec les noms espagnols). C'est ce dernier qui avait reçu une lettre de vous dans laquelle vous avez bien voulu vous souvenir de moi.

Juin 4.

J'ai été interrompu et ce n'est qu'aujourd'hui que je puis resumer ma causerie avec vous. Ce sont surtout les recherches bibliographiques qui m'occupent à ce moment. Je trouve que j'ai bien raison de ne me fier à personne de tous les auteurs qui ont écrit sur ce sujet; il y a des erreurs partout, et surtout dans les dates. Ma petite collection fondée entièrement sur des originaux que j'ai vus moi même monte à présent à cinquante titres de livres imprimés avant l'an 1500. Je vous serais bien obligé si vous vouliez bien augmenter ce nombre par les titres des incunables de votre bibliothèque, car à vous je me fie et à Mr. de Gayangos aussi, dans son excellent Catalogue raisonné de livres de chevalerie. Vous savez bien ce que nos bibliothèques de Barcelone possèdent; il ne me faut que ce qu'elles ne possèdent pas. En général tous les livres imprimés en Espagne et en Portugal avant 1500 m'intéressent, et j'aime à avoir leurs titres pris sur les originaux, mais ce sont avant tout les livres contenus dans la petite liste suivante qui m'intéresseraient à ce moment.

Flors de costums o de virtuts. Gerona 1497.

Alexandre de Villa Dei. *Doctrinale.* Gerona 1502.

Prima pars *Doctrinalis* Alexandri de Villa Dei. Barcelona 1495.

Rudimenta Grammaticæ Nicolai Perotti Archiep. Sipontini. Tortosa 1477 (cité par Villanueva Via. lit., V, 173).

Missale sce. cons. eccl. Tarracon. Tarragona 1499.

Missale sce. mor. et cons. Vicensis Diocesis. Barcelona 1496.

Fr. Pedro Cijar (o Citjar). *Tantum quinque (o De potestate Papae et votorum commutatione)*. Barcelona 1481.

Francesc de Sancliment. *Suma del art aritmetica*. Barcelona 1482.

Francisco Negre. *De scribendis epistolis*. Barcelona 1493.

S. Bonaventura. *Contemplatio seu meditationes vitae D. Nostri Jesu Christi*. Barcelona 1483.

Gil Romano. *Filosofia moral*, traducción catalana. Barcelona 1480.

Vida y trànsit de Sant Jerònim. Barcelona 1482.

Raymundus Lullus. *Logica compendiaría*. Barcelona 1488.

Breviarium sec. consuet. ecclesiae Bracarensis, Braga 1494.

Llum de la vida cristiana composta per Pere Ximenis de Prexànio, Bisbe de Coria. Barcelona 1496.

Ximenes. *Llibre de la vida de N. S. Jesucrist o Vita Christi*. Valencia 1484 y 1495.

Certamen poètic. Valencia 1474.

Lo Sagramental arromançat. Lérida 1495 fol.

Recolecta de tots los privilegis de Perpinyà. Barcelona 1510, por Rosembach.

Ordinarium o rituale Vicense. Barcelona 1508, por Juan Rosembach.

Lucerna interioris hominis. Barcelona 1508. Joh. Rosembach.

Lumari e repertori del temps. Barcelona 1514. Juan Rosembach.

Ovidio trad. Barcelona, Pere Miquel 1494.

Je viens de lire ce matin dans le Brusi que vous avez reçu la visite de S. Excell. le Comte de Guendulain dans votre bibliothèque, et je vous fais part de ce que le correspondant de Valence dit a cette occasion :

"El señor ministro de Fomento, conde de Guendulain, visitó ayer, lunes, la Universidad literaria, y la visitó con notable detenimiento, pues empleó tres horas, de doce a tres, en enterarse de las diferentes dependencias y en examinarlas. Lo que hubo de llamarle particular atención fue sin embargo la Biblioteca, donde reveló el señor Conde que posee grandes conocimientos. D. Mariano Aguiló, digno e ilustrado bibliotecario primero de esta Universidad, conocido literato que no ha menester mis elogios para darle reputación, hizo notar al señor Ministro algunas obras especiales escritas en nuestra antigua habla, y el señor Conde de Guendulain se mostró a su vez satisfecho de estas observaciones por cariño a nuestra literatura, celebrando que se atendiese a la conservación de estas obras con el esmero y el celo que cumple a bibliotecarios como el Sr. Aguiló."

Je voudrais bien moi que Son Excellence pût voir un peu la bibliothèque de San Juan, qui selon mon opinion a grand besoin d'une telle visite — c'est à dire la localité de la bibliothèque.

Hier nous avons eu la procession du Corpus Christi, mais ce n'était pas grand chose. Comme il n'y avait pas d'affaires pour moi, je me suis promené a travers la Sierra jusqu'à Orta. C'est un village très joli et très propre au pied du Tibidabo, dans une vallée qui m'a beaucoup rappelé l'Allemagne, et il y a deux sentiers charmants qui conduisent là et qui vous offrent à tout pas un panorama magnifique. Pendant la Pentecote je suis allé un jour par chemin de fer à Moncada où de la hauteur du vieux château qui sert maintenant à une station du télégraphe, j'ai vu Barcelone, la mer, deux chemins de fer, le Besós, le Montserrat, les Pyrénées tout blanches de neige, etc., enfin une vue des plus magnifiques et variées que j'ai jamais vues. Le lendemain je suis allé à Mataró et à Arenys de Mar, très belle excursion qui m'a fait beaucoup de plaisir et que je faisais la première fois. En effet l'Espagne est un pays charmant et je regrette beaucoup qu'il me reste si peu de loisir pour étudier la beauté de sa nature et les trésors de ses bibliothèques et archives. Jusques ici

je n'ai pas même eu le temps d'aller à Tarragona, qui est un port de mon district consulaire, ni même à Montserrat, que je désire tant à voir.

Mon collègue Mr. George W. Morgan à Marseille m'a écrit hier qu'il a été nommé Ministre des États Unis à Lisbonne. Ah si j'avais su cela auparavant! J'ai peur qu'il ne soit trop tard pour tâcher d'avoir cette place-là. Là j'aurais non seulement une place meilleure, car ce n'est pas l'argent que je convoitise, mais j'aurais un vice-consul, je pourrais m'absenter quelques semaines de ma place et je pourrais voir plus de l'Espagne que je ne verrai jamais à Barcelone. Hélas! nous avons toujours des souhaits et nous ne sommes jamais contents!

Adieu, mon ami! N'oubliez jamais que vous avez à Barcelone un ami dévoué qui s'appelle

ERNEST VOLGER.

Je vous promets d'écrire mieux la prochaine fois; j'ai été en grande hâte cette fois.

Ecrivez toujours en espagnol. Je le comprends assez bien et je me flatte d'avoir fait un peu de progrès.

5 (M. A. 23)

Barcelone, ce 7 Juin 1858.

Mon cher ami.

En vous écrivant il y a trois jours, j'ai oublié quelque chose. Il faut donc vous envoyer un petit supplément.

M. de Gayangos, en parlant d'une édition barcelonaise de *Tirant lo Blanch* de 1497, citée par Brunet, IV, 485, semble douter que l'imprimeur puisse avoir été Diego de Gumiel et que ce livre ait été imprimé à Barcelone.

C'est vrai que je n'ai pas encore vu le livre cité, mais je peux au moins démontrer la possibilité que la notice bibliographique soit correcte. Diego de Gumiel paraît la première fois (c'est à dire d'après mes notices bibliographiques qui sont encore très incomplètes) comme imprimeur à Barcelone l'an 1494. C'est la *Scala Dei* de François Ximenes qu'il a imprimé alors (17 octobre). Après un intervalle de trois ans, pendant lesquels je ne sais pas encore ce qu'il a fait et où il a été, il reparait à Barcelone l'an 1497 et y imprime le *Liber abbatís Ysach de ordinacione anime*, livre que j'ai vu en original à la bibliothèque de San Juan.

De plus je peux prouver que la *Historia de los amors e vida del cavallero Paris et de la infanta Viena* que vous possédez vous même selon Gayangos page LXXXI, a été imprimé par le même Diego de Gumiel et probablement pendant son séjour à Barcelone. Je conclus ainsi parceque le *Liber abbatís Ysach* est ornamenté du pélican avec ses jeunes et la même légende dont parle Mr. de Gayangos en rapport de votre livre.

Je ne puis dire si vous trouverez cette remarque assez importante pour la communiquer à Mr. de Gayangos. Si vous le faites, faites lui au même temps mes compliments et ayez la bonté de me lui présenter. Quant à lui il m'est déjà suffisamment présenté par ses ouvrages excellents et par l'aimable accueil qu'il a toujours donné à nos Prescott, nos Ticknor, etc.

Point de nouvelles ici. Rien que des processions que vous connaissez déjà. La jeune Espagne est au comble de joie par les Gigantes. Madame la Reine est en costume de bal, avec crinolines, tout comme il faut. Elle danse quelque fois d'une manière très engageante, mais tout en vain, elle n'attire jamais l'attention de son mari

qui la devance toujours une dizaine de pas et ne regarde pas même derrière lui. Il paraît que c'est une couple mal assortie et qui donne un mauvais exemple par leur ménage.

Je suis, cher ami, tout à vous

ERNEST VOLGER.

6 (M. A. 24)

Barcelona, 20 de Marzo 1860.

Muy Señor mío y de todo mi aprecio: Por la presente tengo el gusto de presentar a V. al Sr. D. Emilio Hubner, doctor en Filosofía y profesor de la universidad de Berlín. El Sr. D. Emilio ha recibido de la Real Academia de Ciencias de Berlín el honorífico encargo de preparar una colección completa de todas las inscripciones romanas de España y Portugal, transcribiéndolas sea de las lápidas originales, sea, falta de ellas, de libros impresos o manuscritos, para una gran obra que se publica bajo los auspicios de dicha Academia por una comisión formada de los filólogos y anticuarios más distinguidos de Alemania e Italia—obra gigantesca que debe comprender todas las lápidas romanas de todos los países.

He de merecer a la fina atención de V. se sirva facilitar al Sr. D. Emilio para sus estudios el uso de las lápidas, bibliotecas, monetarios y demás colecciones de esa plaza, y para determinar a V. a hacer así apenas será necesario decirle que aquí en Barcelona han facilitado al Sr. D. Emilio todo lo que necesitaba con inmejorable liberalidad.

Con un literato como lo es V., que suele dispensar una buena acogida y sus finas atenciones a todos los que son verdaderamente aficionados a las letras, sería de más gastar más palabras. Aunque me pueda lisonjear que V. quizás haría un poquito por respecto de la súplica de su servidor y amigo, ya lo sé que V. hará mucho más por su propio amor y noble entusiasmo para con las letras.

Deseando a V. salud y prosperidad y a mí el gusto de ver a V. muy pronto, quedo siempre dispuesto a los servicios de V.

Su muy amigo Q. B. S. M.

ERNESTO VOLGER.

Cónsul de los Estados Unidos.

7 (M. A. 25)

Barcelona, 6 Sbre. de 1860.

Muy Sr. mío de mi mayor aprecio: Sabe V. muy bien que tenemos un proverbio catalán que dice así: "A sants i a minyons, no'ls prometsis que no els dons." Yo prometí a V. una nota del Kempis impreso en Perpiñán, y heme aquí que voy a cumplirlo. El frontispicio dice así: "Tractat de la imitació de Christo y menyspreu del món. Del venerable Thomas de Kempis, canonge regular del Ordre de S. Agustí. Dividit en quatre llibres, traduhit en Llengua Cathalana de son original llatí per lo Reverent Pere Bonaura, Prebere y Beneficiat de la Iglésia major de Sant Joan Baptista de la fidelíssima Vila de Perpinyà del present Bisbat de Helna, a honra y glòria de Déu y de la puríssima Verge Maria Mare sua y del Precursor Sant Joan Patró nostre. Y a la fi trobarà l'ànima fervorosa algunas oracions devotas per acostarse

dignament al Sagrament de Penitència y rebre devotament l'Eucaristia santa. Dedicat al Illustríssim y Reverendíssim Senyor Don Joan de Basan de Flamenville, Bisbe de la santa iglésia de Helna. En Perpinyà. En casa de Francisco Vigé, Impressor del Rey y del Illustríssim Senyor Bisbe de Helna. A la Plaça Nova. Any 1698."

Luego sigue la dedicatoria al Illm.º Flamenville, hecha por el impresor Franc.º Vigé, en 1 de octubre de 1698. — Al lector "Breu advertencia del traductor" — empieza — "Tot lo món sap molt bé..." — acaba — "... per llurs ànimas." — Divisió del Llibre. — Aprovació de Pere Joan Guàrdia, en Santa Theologia y en quiscun dret Doctor, Ardiaca de Conflent y Canonge Penitentier de la Santa Iglésia de Elna. — Fha. set de Dezembre 1697. — Altra aprovació de Josep Coma, Doctor en Theologia y Canonge de Elna. Fha. 3 de Dezembre 1697. — Imprimatur Datum Perpiniani, 7 Dezembre 1697. — Joan H. Ep. Elnensis. — Permission Je n'empêche pour le Roy, etc. Fait a Perpignan le 11 Decembre 1697. — De Calvo Adv. Gen.

Sigue la Permission du Premier President au Conseil superior de Roussillon et Intendant de Justice et Police, audit. Pais., etc. Todo esto ocupa ocho páginas cinco líneas sin folear, y sigue el Kempis a la pág. 1 hasta la página 390. Luego las oraciones para confesar y comulgar, Letanias del Sant Nom de Jesús, del sant Sagrament, de la sagrada Mort y Passió de Nostre Senyor Jesu Christ. Al divendres. Íd. del Sant Esperit, de la Mare de Déu y ordinari dels Sants. — Aprovació del molt reverent Jaume Ignasi Badua, Mestre en Arts y Doctor en santa Theologia, etc. Rector de Sant Llorens de la Salonia (?) Fha. 1698 y la del R. P. Presentat Fr. Raphael Balderan, Mestre en Arts, Doctor y Cathedratic en sagrada Theologia en la Universitat litterària de la fidelíssima vila de Perpinyà, Religios del Ordre de Predicadors. fha. 22 setembre 1698. Índic dels quatre Llibres de la Imitació de Christo y menyspreu del Món.

Hasta la página 439, en que concluye el libro, que es un tomo en dozavo algo prolongado.

He aquí, mi carísimo D. Mariano, que si no me ha sido infiel la memoria me parece habré cumplido con lo que se dignó encargarme, y yo le prometí aquel día que V. trabajaba en la Biblioteca de San Juan. Si algo falta, estimaré que sin cumplimientos me lo indique. Puede servirse dirigir la carta: Bajada de S. Miguel, N.º 5, piso 2.º, en donde queda para cuanto se le ofrezca este su más atento y S. S. Q. B. S. M.

José CATÁ, Pbro.

8 (M. A. 26)

Sevilla, 20 de enero de 1861.

Muy Sr. mío y amigo: Así que estuve algo arreglado de casa, que aquí es bastante difícil, cumplí el encargo que V. me dio al pasar por ésa, y aunque algo tarde le escribo el resultado. Me dijo el Bibliotecario de la Colombina que realmente hay muchas ediciones catalanas y valencianas, pero que no existe un catálogo separado de ellas, y que si V. desea saber de alguna en particular, puede V. escribir y la buscaremos. La Biblioteca de la Univ[ersidad] me parece que está mejor organizada, según me manifestó D. Ventura Camacho, bibliotecario, que ha trabajado y trabaja mucho, y por lo poco que he visto también me parece que está más adelantada en su arreglo que la de Barcelona.

Celebro que hayan agraciado a V. con el premio que ofrece anualmente la Biblioteca Central a los que presenten el mejor trabajo bibliográfico. Sin duda habrán

hecho a V. justicia. Esto y el ser V. casi paisano y compañero de Academia son motivos más que suficientes para alegrarme.

Vea V. en qué pueda complacerle su ant[iguo] am[igo] y servidor Q. S. M. B.

JACINTO DÍAZ.

9 (M. A. 27)

Sevilla, 16 de marzo de 1861.

Muy Sr. mío y amigo: Hablé de V. al Sr. de Álava, a quien veo algunas veces en la Secretaría de la Universidad, y me dijo acordarse muy bien de V. y demás Sres. de la Biblioteca de Barcelona y Archivo de la Corona de Aragón, del cual me hizo un merecido elogio. Manifestándole los deseos de V., me dijo que aquí no hay absolutamente nada que pueda convenirle, ni en la Universidad ni en la Colombina, y que duda si en Cádiz podría encontrarse algo, porque los de este país no han podido tener ni tendrán nunca afición a esa literatura. No obstante fui a la Biblioteca Colombina, en donde, como decía a V. en mi primera carta, no existen índices particulares. Recorrí unas doscientas hojas del general, y apunté, después de haberme hecho traer los libros, los que van en la adjunta nota. Los títulos están tomados de las obras, aunque en algunas no están enteros, y el de *Vida de Santa Ana* ha sido puesto por mí.

Deseo que pueda serle esto de alguna utilidad, particularmente las misceláneas, pues de los demás tendrá V. ediciones en varias bibliotecas de Cataluña y Valencia.

Queda con deseo de servir a V. en lo que pueda serle útil su afmo. am[igo], servidor y compañero, Q. S. M. B.

JACINTO DÍAZ.

10 (M. A. 9)

Valencia, 4 de Abril del 1861.

Queridísimo Javier (Llorens?): Rogué a Permanyer que contestase de palabra tu última carta en la que me pides noticias de mis asuntos bibliotecaríescos, puesto que él los sabía al dedillo. Sin embargo, por si no te hubiese enterado, voy a hacerlo en pocas líneas.

Esa Biblioteca debe tener, según Reglamento, un Bibliotecario y un oficial, además de los empleados que ahora la sirven y que son ayudantes.

El jefe señalado para ir a ésa es, o era cuando salí de Madrid, un tal Escudero, joven andaluz muy arraigado en la corte, y que tiene menos años de edad y de servicios que yo. Creo que te noticé ya que en el último concurso me ascendieron a oficial sin mediar solicitud mía, y de una manera que me sorprendió.

Al decidirse Pepe Coll a pedir la Cátedra de ese Instituto, que luego Pons dejara vacante, avivó con todo su ahínco mi dormido deseo de volver a Barcelona, empresa fácil, toda vez que se presentaba ocasión favorable para ir sin perjudicar a nadie, y de segundo bibliotecario, que es como más me halaga.

Enterado de este deseo Sabau y los de la Junta, manifestaron aceptar la idea y sólo me hablaron de pequeños inconvenientes que no te cuento porque no hacen al caso, pero bástete saber que el mayor obstáculo, según ellos, era que yo no debía ir de segundo, sino de jefe.

Creí ver en estos extraños reparos una estratagema cortesana para no desairarme ni complacerme, y salí de Madrid con el propósito hecho de no volver a pensar en mi traslación ni dar un paso ni escribir una línea para violentar en lo más mínimo mi suerte.

Encariñado con esta Biblioteca, ya que no con Valencia, no me ha sido nada difícil cumplir mi propósito, puesto que paso los días muy ocupado, así es que cuando tenía ya olvidado lo que pasó en la coronada villa empezaron a cundir voces más o menos vagas de mi traslación: Escudero ha dado pie a ellas pidiendo recomendaciones a varios valencianos diciendo que venía a sustituirme, y que yo iba destinado a Barcelona. Poco caso hice de estas habladurías, pero sí hizo mucho Olivet (y los pocos amigos que aquí tengo) y escribió a Bofarull que de un momento a otro iba a recibir el nombramiento para trasladarme a esa Biblioteca, a lo cual ha contestado Manuel (y esto es lo grave) que si yo aceptaba, me esperaban muchos disgustos con Roca y Magán.

Esta contestación de Bofarull ha picado mi curiosidad, y aunque no veo inminente ni mucho menos el cambio (que como empleado no me conviene) necesito cuanto antes de tus consejos por si inesperadamente llegase a ser un hecho lo que ahora no es más que un ruido.

Roca no puede librarse de tener por compañeros algunos de más categoría en el escalafón. A mí verdaderamente me repugnaría mucho ser jefe de quien lo ha sido oficialmente, ya que no de hecho, mío; pero ¿quién puede hacerle más llevadera esa no sé si para él humillación? En cuanto a Magán conozco que es natural que no vea con gusto al único que sabe lo que él ha hecho y deshecho en esa Biblioteca y a quien no puede embaucar fácilmente hablando de sus grandes descubrimientos. Ahora bien, estos inconvenientes ¿deberían bastar para hacerme renunciar en caso de llegar el nombramiento? Yo que salí de Barcelona a mi pesar y por poco tiempo, que nada he hecho por ascender, que mis estudios y mi corazón me inclinan a fijarme definitivamente en esa ciudad, ¿debo sacrificar eternamente mi voluntad a los demás sin consultar la mía?

¿Debo creer en fin que los madrileños que vayan de paso a regentar por más o menos tiempo ese destino se han de interesar más que yo por esa Biblioteca que quiero tanto? Como es probable que la vanidad me engañe, no quiero decir lo que acerca de esto me ocurre.

Contéstame con completísima franqueza. Dime si el Rector sabe algo y si vería con gusto ese remoto cambio. Reynals no me ha escrito hace un siglo. ¿Cómo está Doña Inés? No te olvides de decirme algo.

A D. M. Milá y a Mañé los recuerdos de ese tu amigo que te abraza

MARIANO.

Me dan gran prisa para que imprima cuanto antes el *Catálogo*; yo lo retardaré todo lo posible por ver si parece algo más. Si sabes quién tenga libro catalán, avísame.

11 (M. A. 28)

21 octubre 1861.

Mi estimado amigo: En el *Brusi* de hoy hay la noticia de que un tal Fuente Alcantara va a publicar una rica colección de cantos populares españoles. ¿No que-

reís decidiros a publicar vuestra colección? ¿No queréis anunciarlo mientras esté yo en la Diputación Provincial, lo que dejará de suceder dentro de cinco meses? ¿No creéis que os sería conveniente una subvención?

Creed que así como por Bofarull y por Milá, está dispuesto a hacer lo posible en vuestro obsequio

M. DURÁN Y BAS.

12 (M. A. 29)

Madrid, 28 nov. 1863.

Mon cher Monsieur et ami.

J'apprenais avec plaisir que vous êtes à Madrid. *J'ai beaucoup de peine de trouver les rues et par conséquent de faire les visites que je voudrais faire.* Veuillez, donc, je vous prie me dire par un mot à la poste *ou et quand* je pourrai avoir l'honneur de vous révoir. Ce qui sera certainement un évènement bien heureux pour moi.

Je suis tous les jours chez moi, jusqu'à 11 heures dans la matinée. Si vos affaires vous menent de si bonne heure dans mon quartier, venez donc me voir, je vous prie.

Je viens de passer trois semaines à Palma, et dans votre belle Isle, que je préfère bien mille fois à Madrid. Au revoir donc, mon bon et cher ami. Croyez a toute ma plus sincère consideration,

C. J. HERTH.

13 (M. A. 30)

(*Membret.*)

Emil Hübner.

Berlin.

Schöneberger Ufer 21.

1 de Abril 1864.

Muy señor mío y distinguido amigo: El Sr. Doctor Gessner de Berlín, que es el portador de ésta, y que está viajando por España para estudiar la antigua poesía española, desea emplear algún tiempo enterándose en las bibliotecas de ese país. ¿A quién, pues, recomendarlo mejor que a la bondadosa complacencia de V., a cuyo cargo está, y con tanto honor para V., la biblioteca de Barcelona?

De antemano le doy mil gracias por todo lo que V. se servirá hacer para mi recomendado, y me protesto, como siempre, su más atento y S. S. Q. B. S. M.

EMILIO HÜBNER.

(*Inclòs en el plec, una faixa de paper amb l'adreça i la nota següent.*)

A S. Mariano Aguiló.

Calle de la Riera de S. Juan.

Monsieur, j'avais hier oublié de vous remettre un exemplar de ce Pronunciamento de Mr. Hübner. Veuillez le recevoir comme mon dernier adieu.

J'ai l'honneur d'être, Monsieur, votre ami dévoué

PAUL FOERSTER.

14 (M. A. 31)

Perpiñán, 24 agosto 1865.

Muy amigo mío: He llegado aquí sin sufrir tanto como lo temía a pesar de ser llena la diligencia, había un viento muy fresco de las montañas que estaban anublados. No hay ritual en la Biblioteca, pero he sacado la copia que V. necesita de un ritual en la catedral de San Juan.

También he dado sus señas al bibliotecario de aquí. Sr. Fourquet, y le he hablado de su bibliografía catalana. Él tendrá el gusto de mandarle cualquier dato y su catálogo. Dice que tiene aquí la traducción catalana de Valerio Máximo, historia romana. Si V. lo quiere, él buscará una copia del ritual.

Seguiré mi viaje mañana. Muchas expresiones al Sr. Larrañaga. Quedo su afmo. amigo

H. STANLEY.

Habría copiado más del ritual, pero el cura tenía prisa.

Manuale Ritualis
Ecclesiae et Dioecesis Elnensis
Typis mandatum jussu et auctoritate ordinarii eiusdem Dioecesis

—
— Sanctae Eulalia et Julia —
— Virgines et martyres —

(Vol reproduir una vinyeta del llibre.)

Perpiniani. — Ex typis Joannis Alzine. — 1801

Este librito tiene 201 páginas en octavo.

p. 4. *Modus annuntiandi festa.* Deveu saber que tota la doctrina christiana se parteix en sis parts. La primera és lo que tenim de creure. La segona, lo que tenim de observar, guardar y complir. La tercera, lo que tenim de fugir. La quarta, lo que tenim de témer. La quinta, lo que tenim de esperar. La sisena, lo que tenim de demanar a Déu: y tot lo que's pot demanar se conté en la oració del Pare nostre. Per ço posareu los genolls en terra y direu:

Pare nostre qui estau en los cels sie santificat lo vostre sant nom. Vinga en nosaltres lo vostre sant regne. Fasses la vostra voluntat així en la terra com se fa en lo cel. Lo nostre pa de cada dia donau-lo'ns, Senyor, en lo dia de vuy. I perdonaunos las nostras culpas, així com nosaltres perdonam a nostres deutors. Y no permetau que nosaltres caygam en la tentació. Ans deslliuraunos de qualsevol mal.

15 (M. A. 32)

Barcelona, 25 enero 1867.

Señor Presidente:

Muy Señor mío: Tengo la honra de ofrecer a Vd. un libro de poesías de Valachia para premio para la mejor composición castellana a los próximos Juegos Florales. Pues si bien la lengua propia y natural de este Principado debe tener una especial consideración entre los hijos de este país, me parece justo y honroso para el mismo

conceder algún estímulo a aquellos que cultiven la lengua patria. Las lenguas castellanas y catalanas por ser hermanas no deben ser rivales, y una competencia entre escritores de ambas lenguas alentará más el certamen que Vd. preside tan dignamente.

Quedo de V., Señor Presidente, su afectísimo amigo y S. S. Q. S. M. B.

H. STANLEY.

(Nota de letra de l'Aguiló.)

No pudo aceptarse dicho premio, y el interesado recogió otra vez su libro.

16 (M. A. 33)

Madrid, 17 octubre 1868.

Mon cher Monsieur Aguiló.

J'ai vu votre cousin le jour même de mon arrivée. Il était dans son lit, ce que ne l'a pas empêché de me recevoir. Je me suis assis sans façon, et nous nous sommes mis à causer comme deux camaradas. Il m'a lu quelques pages d'un livre qu'il a commencé depuis longtemps. J'ai été touché jusque'aux larmes. Je l'ai fort engagé à achever ce travail, qui me paraît excellent et que je traduirai certainement en français.

Votre cousin m'a répété à plusieurs reprises qu'il se regardait comme un mort qu'on a oublié d'enterrer; qu'il ne croyait à rien; qu'il ne tenait à personne et que personne ne tenait à lui, etc. Il se trompe bien certainement. Forteza est malade, c'est vrai, mais non pas incurable. Il a du cœur, beaucoup du cœur, et je suis convaincu qu'un ami vrai et dévoué qui passerait quelques semaines auprès de lui l'arracherait à la situation dangereuse où il se trouve, et qui empirera s'il reste abandonné à lui même.

Voilà, mon cher Monsieur Aguiló, mon opinion franche et sincère au sujet de votre cousin. Quant à l'emmener à l'Escurial avec moi, la chose me paraît difficile. Je craindrais de le mettre dans l'embarras en lui proposant. Je vais m'y établir demain. Une fois là bas, je verrai si je puis lui écrire de venir m'aider.

Adieu, mon cher Monsieur Aguiló. Je vous serre la main comme à un vieil ami, et je vous prie de me regarder comme un confrère bien affectueux et bien dévoué

F. CAMBOULIU.

17 (M. A. 37)

Grenoble (Isère), le 22 feb. 1870.

Domine Bibliothecae Procurator.

Hoc mihi sumpsit ut ad te scriberem posciturus a te sigillorum aut armorum descriptionem Cartusiarum quae in tua regione olim fuerunt. Opus exigo de his rebus et indicia quae mihi transmittere posses multum prodesse.

Licentiae da veniam, oro, et in antecessum gratias accipere velis quas tibi agit erga te reverens

EDMOND MAIGNIEN
de l'Académie Delphinale
rue Fer à Cheval 2.

P. S. Ne cura epistolam immunem rescribere.

18 (M. A. 34)

Passy, 2 juillet 1870.

Cher Monsieur.

Un de mes amis, dont le nom vous est sans doute connu, M. G. Paris, se réunit à moi pour fonder une revue consacrée à l'étude des langues romanes, qui paraîtra à Paris tous les trois mois, à partir de Janvier prochain, sous le titre de *Romania*.

Nous nous proposons de faire de ce recueil l'organe des études romanes dans les pays néolatins (France, Espagne, Italie), et conséquemment nous admettons les articles non seulement en français mais en espagnol et en italien. Nous ne pouvons prévoir quel sera le succès de notre entreprise, nous croyons pourtant qu'il sera réel si les savants que dans chaque branche des études romanes sont les plus compétents, veulent bien nous prêter leur concours. En Espagne je ne vois que deux hommes (peut-être en existe-t-il d'autres, mais je ne les connais pas) dont la collaboration nous soit désirable; vous et D. M. Milá y Fontanals, à qui j'écris en même temps que à vous.

Je sais que vous possédez des recueils considérables de pièces, soit de poésie populaire soit d'ancienne littérature catalane, qui sont ou très rares ou inédites. S'il vous plaisait de détacher de vos riches collections quelque morceau, nous l'accueillerions avec satisfaction. — Pour la littérature écrite nous ne voulons pas dépasser le xve siècle, desirant nous contenir dans le moyen-âge; pour la littérature populaire, naturellement, nous n'exigeons rien sinon que les pièces soient bien réellement de composition populaire.

Je serais heureux, cher Monsieur, d'apprendre que votre santé n'a pas cessé d'être bonne depuis le temps où j'ai eu l'honneur de passer avec vous des heures si agréables soit chez vous soit à la bibliothèque de Barcelone. Je voudrais aussi que ce grand recueil que vous m'avez montré en partie imprimé, approchât de sa fin.

Veillez bien agréer, cher Monsieur, l'assurance de mes sentiments bien dévoués

PAUL MEYER.

19 (M. A. 35)

Passy, 10 août 1871.

Cher Monsieur.

Permettez moi vous présenter mon ami M. Morel Fatio qui se rend à Barcelone afin d'y poursuivre ses études sur l'histoire de votre pays en vue de la thèse qu'il doit soutenir prochainement à l'École des Chartes.

M. Morel Fatio s'intéresse particulièrement à la Chronique du roi Jacme, et je ne doute pas qu'il ne trouve d'abondants et précieux renseignements dans la bibliothèque que vous dirigez, et plus encore dans les trésors de votre érudition. Il vous présentera un exemplaire d'un travail que je viens de publier, et dont je vous prie de vouloir bien agréer l'hommage.

Je crois vous avoir écrit l'an dernier pour vous annoncer la publication, par mon ami G. Paris et par moi, d'un recueil périodique (4 fois par an) consacré à l'étude des littératures et des langues romanes (la *Romania*). Ce recueil retardé par les malheureuses circonstances dont nous sortons à peine, paraîtra pour la première fois en Janvier prochain. Nous vous serions bien reconnaissants, si vous vouliez bien dé-

tacher en notre faveur quelques fleurs du bouquet de chants populaires que vous formez depuis si longtemps.

Croyez bien, cher Monsieur, à mes sentiments les plus dévoués

PAUL MEYER.

20 (M. A. 36)

3 mai 1876.

Cher Monsieur.

Je m'empresse de vous remercier du beau Cançoner que M. Graux (?) m'a remis de votre part. Depuis que je suis chargé au Collège de France de l'enseignement des littératures méridionales, je dois me remettre au Castillan et au Catalan, et je devrais même voyager de nouveau et plus longtemps dans vos contrées.

Vous savez que Morel-Fatio est à Madrid, je ne sais s'il pourra passer par Barcelone. Vous trouverez sur l'autre page la copie du dernier chapitre du roman français de *Paris et de Vienne* (voyez pour la bibliographie des nombreuses éditions le *Manuel du libraire* de Brunet au mot Paris). Comme substance cela ressemble assez au passage final que vous me transcrivez d'après l'imprimé catalan, mais la rédaction paraît bien abrégée. J'étais à Londres au commencement du mois dernier, et j'aurais pu vérifier l'édition castillane de Burgos. Je le ferai si vous le desirez à mon prochain voyage cet été. Nous n'avons pas à Paris cette édition.

Croyez bien, cher Monsieur, à mes sentiments affectueux et dévoués

PAUL MEYER.

59 Rue Raynouard, Passy. Paris.

P. S. Je me rappelle qu'il y a aujourd'hui 8 anys, c'étaient les Juechs (!) florals, et un gran diner chez Justin où j'eus l'honneur d'être auprès de vous.

"Coment Paris espousa Vienne et de la feste qui y fut faite.

"Quand vint l'endemain le daulphin donna sa fille pour femme a Paris, la feste fut moult notable a gran merveilles, car maintes gents y estoient venus pour veoir la feste; et dura la feste quinze jours, et estoit tan grand le plaisir et le soulas que len menoit pour l'amour de Paris et de Vienne q a peine le pourroit on croire. Lesquels Paris et Vienne vesquirent grand temps en tres grand consolation et plaisir. Mais apres cecy le pere et la mere de Paris ne vesquirent gaires en ce monde; et croy que leur adventure fut mieulx de Dieu que de nulle aultre personne. Et Paris eut de Vienne trois enfants. C'est assavoir deux filz et une fille. Le daulphin les colloca en moult noble matrimoine. Et Paris apres la mort de son pere vout que son cher compaignon Edouard fust heritier de tous les biens de son pere et de sa mere. Et donna aluy Ysabeau pour femme, qui vesquirent moult de temps en grand amour et concorde. Et apres peu de temps le daulphin et sa femme moururent, et resta Paris daulphin lequel vesquit avec Vienne en ce monde apres la mort du daulphin quarante ans et menerent moult bonne et merueilleuse vie, en tant quil est a l'entendement dalcuns quilz soyent saintz en paradis, et moururent tous deux en ung an. Et semblablement Eduard et Ysabeau moururent tous deux en ung an.

"Pour ce prions nostre seigneur que puissons faire telles oeuvres en ce monde affin que en telle maniere les puissons acompaigner en la gloire pardurable de paradis. Amen.

"Cy finist listoire du vaillant et noble chevalier Paris et de la belle Vienne, fille

du daulphin de Viennois. Emprientés en Anvers par moy Gherard Leeu l'an Mil cccc. LXXXVII, le xv jour du mois de may."

A Monsieur Aguiló avec mille remerciements.

PAUL MEYER.

(*Ès un paper solt.*)

21 (M. A. 38)

Barcelone, 8 Juin 1871.

Permettez-moi, cher confrère, de faire appel à votre obligeance. Donnez-moi, je vous prie, les renseignements que vous avez sur les joyaux d'Isabelle la Catholique, engagés par Ferdinand au Cabildo de Valence, pour la conquête de Granade.

Dites moi quels sont les documents que font mention de ce prêt, et à quelle année s'arrête la mention dans les registres de la Cathedrale qu'ils existent encore. Je désire de mon côté instituer quelques recherches.

N'oubliez pas non plus la description bibliographique du livre de Jaime Ferrer. Le titre (portada) est-il le même que celui du titre de départ (encabeza?). Commence-t'il par les mots "Sentencias católicas..."

Bien à vous et avec mille remerciements, je suis votre tout dévoué

HENRY HARRISSE.

22 (M. A. 39)

(*Membret.*)

Henry HARRISSE.
Avocat au barreau de New-York.
30, rue Cambacérès.
Paris.

19 Juin 1871.

Permettez-moi, cher confrère, de faire appel à votre obligeance. Pendant mon absence les imprimeurs ont beaucoup avancé l'impression de mon volume, et j'ai à peine le temps d'insérer des articles. Cependant ils m'ont promis de laisser les presses ouvertes afin d'attendre votre réponse.

Avant mon départ de Barcelone j'ai mis une lettre à la poste vous priant de m'envoyer à Paris la description du titre des *Sentencias catholicas* de Jaime Ferrer, et de me rappeler si le livre n'était pas imprimé en petit *gothique*.

Je vous demandais aussi si vous connaissiez des auteurs catalans, poètes, historiens, géographes ou autres, mais *imprimés avant 1550*, qui faisaient allusion au Nouveau Monde.

Enfin, quelques données, data, même incomplets au sujet des joyaux d'Isabelle déposés à Valence.

C'est en collegue qui est prêt à son tour à vous être utile, que je vous prie d'avoir l'obligeance de m'accuser réception de cette lettre, et de me croire votre tout dévoué

HENRY HARRISSE.

(A una plana, la 4.ª, hi ha l'adreça:
 Sr. D. Mariano Aguiló y Fuster.
 Biblioteca de San Juan.
 Barcelona.
 i aquesta nota de M. de Bofarull:)

Amigo Aguiló: El interesado me suplica le remita cuanto antes vuestra contestación, que dice la necesita perentoriamente para continuar la impresión de la obra.
 Vuestro affm.º

M. DE BOFARULL.

23 (M. A. 48)

(Membret.)
 José Mirabent.
 Pintor.
 Plaza Moncada, 8.

8 abril 1892.

Estimadísimo amigo: Si tu salud no lo impide, haz que la adjunta carta llegue a manos de *Mosén Cinto*. Puedes leerla y enterarte de ella, y no dudo unirás nuestros ruegos verbalmente para que el pobre Sor. Talarñ encuentre algún alivio, que creo lo merece y necesita.

Siento muchísimo lo poco frecuentes que son nuestras visitas, pero siempre te desea bienes de toda especie, para ti y tu apreciable familia, la mía, y tu afect.º am.º

J. MIRABENT.

24 (M. A. 40)

Igualada, 5 diciembre de 1879.

Mi inolvidable y siempre estimado amigo: Deseándoos la más cabal salud, así como a toda vuestra familia, y después de saludaros del modo más afectuoso, me tomo la libertad de molestaros para recomendaros al dador de la presente, mi querido sobrino, por lo que él os explicará y voy a relataros sucintamente.

Mi sobrino e ahijado Conrado Gavarró es abogado. Con el fin de salir sobresaliente en la lengua Griega fuese a América, donde recogió algún dinero con el cual pudo pasar a Grecia, en donde ha estado dos años con el fin de ejercitarse prácticamente en dicho idioma. Luego pasó a Constantinopla e interior de la Anatolia a fin de perfeccionarse en el árabe; pero le sobrevino una enfermedad, de cuyas resultas cogió unas fiebres, por lo que los médicos le aconsejaron volviere a España, por lo que se le mandaron letras que no recibió, y así es que llegó a Igualada del modo más precario. Debo deciros también que es bachiller en Filosofía y Letras y sabe perfectamente el Francés.

Pero el fin principal para que os escribo es que, en vista de vuestras muchas relaciones, si os fuese fácil hallarle ocupación os lo agradecería muchísimo, lo que no dudo haréis en vista de vuestro amor por la juventud estudiosa y nuestra acendrada amistad.

Hacedme el obsequio de ofrecer mis respetos a vuestra familia y vuestro hermano, el simpático Plácido, mientras espera vuestras órdenes este vuestro invariable amigo que os aprecia, recuerda y b. v. m.

PEDRO BOSCH Y SOLDEVILA.

P. S. Apto mi sobrino para desempeñar la asignatura del griego, no será extraño que se presente a oposiciones el día que se ofrezcan. Me descuidaba deciros que sabe también el italiano.

25 (M. A. 42)

Jhs.

Caldetes, 16 janer 1883.

Estimat amich y mestre: No li escrich tan aviat com li prometí per haversem esgarriat aquets adagis, que acabo de trobar, y velshiaquí.

He fet les preguntes que'm digué V. fes a D. Claudi. Ell no està gaire enterat del moviment de bolsa, mes respecte als *Orenses* li sembla que's refaran, y que vindrà mellor hora de vendrels.

Respecte a lo demés, me diu que las obligacions de ferrocarrils és lo més segur, mes donan poc; les accions són més profitoses, però no tan segures. Ells esperan molt del *Tabach de Filipinas*; mes de tres o quatre anys no donarà res.

May cap poeta ha escrit a un altre poeta una carta més prosaica; me vénen ganas d'esqueixarla, mes esperant que ho farà V., m'estalviaré ferne altra.

Estich refredat dies ha y prenc la ploma a remà. Avui me sembla impossible que hagi escrit mai cap vers, ni que torne a escriuren. Això és la vida. Los arbres, los aucells, y la naturalesa tota quedan tranquils cada vespre esperant al sol que tornarà.

Memòries a tots. Guardense dels refredats, que en Barcelona n'hi haurà collita.
Seu de cor

JACINTO VERDAGUER, Pbre.

26 (M. A. 43)

Molt estimat amich D. Mariano: Demà marxo per Comillas, si Déu ho vol. Penso ara que m'en hauria de dur algunes obretes meves ben enquadernades, y havent trobat tancat a casa 'n Domènec, li agrairé que V. li demane si ho vol fer com més prompte mellor.

Los llibres que voldria enquadernar són:

La Atlàntida, que deixo aquí,

5 o 4 *Idilis* que enviaré demà,

4 *Cansons de Montseriat*, juntes amb la *Llegenda*.

Crech que després de la benedicció de la capella me deixaran tornar.

Estigan bons tots y manen, V. en especial, de son afim. en Jesús y Maria

JACINTO.

27 (M. A. 44)

Vich, 31 de Juliol de 1883.

Molt senyor meu y respectable amich: He rebut y llegit lo *Libre del orde de Cavalleria* de Ramon Lull, tan esmeradament editat per vostè. Prou n'hi ha que vostè l'hagi escollit per a donarlo a llum perquè no m'entregue a senyalar ses belleses y solament me acontenti de celebrar ses quatre planes de dedicatòria. Si per una part aquestas posan la mel a la boca dels admiradors de vostè (entre 'ls quals me conto com un dels més fervents), per altra los fan desesperar al veure que'l desig de perfeccionar ses obres los priva de gosar-les tant poch sovint y en quantitat tan xica.

Sembla que mossèn Collell al traduhir en la *Veu* la correspondència del Sr. Llorente parlant de la pròxima publicació del Diccionari, tracta d'esperonà'l. Si estés en la meua mà 'm posaria a son costat, y no n'hi donaria poc, de maltemps! Jo crech que per vostè és un càrrech de consciència. ¿Per què no ha de dir lo que sap, que sens dubte és incomparablement més que lo [que] saben molts altres? ¿Perque demà sabrà més? ¿Què hi fa? Quant ho sàpiga, que ho digui. Almenys sempre estarà segur que ho ha dit vostè, y si algun dia hi hagués qui se approfites de sos manuscrits, tal volta fóra prou difícil averiguar sa procedència.

L'afecte que li tinch y l'amor a nostra llengua me fan parlar axís. No vege, donchs, en estes ralles més que la coral simpatia y 'l patriotisme de qui vostè tracta de *bon amich* y resta de V. S. S. Q. B. S. M.

JOSEP SERRA Y CAMPDELACREU.

28 (M. A. 45)

Barcelona, 28 Desembre 1885.

Insigne poeta y estimadíssim amich: Adjunt li envio lo número de *La Publicidad* que inserta un fragment de mon poema *Las alas negras*.

Lo seu clar talent distingirà las erradas inevitables en una impressió precipitada com és la d'un periòdich; jo n'he corretjit quatre o cinch y encara 'n quedan moltas.

Mes, això a part, moltíssim li estimaria que vostè, a qui he tingut y regonegut com mestre, desde mos primers passos literaris, me digués alguna cosa de *Las alas negras*, mes que no sian sinó quatre ratllas que seran per mi pauta y utilíssim consell en la prossecució de la obra, sens dubte superior a mas forsas, que m'he atrevit a empendrer.

Lo primer *suelto de gaceta* d'aqueix mateix número dóna idea del plan general del poema, sobretot concentant-lo ab lo fragment imprès.

Gràcias anticipadas per lo que servesca dirme.

Mani a son servidor y amich afectíssim y admirador sempre entusiasta

FREDERIC SOLER Y HUBERT.

Casa de vostè: Carrer del Carmé, 64, 2.ª, Barcelona.

29 (M. A. 14)

Vich, Febrer 19 de 1880.

Molt estimat Mariano: Avuy a las 11 del matí ha donat sa ànima purificada a son Senyor y Criador la mia estimadíssima mare.

No tinc més consol que l'esperança de tornarla a veure al cel, ahont ja 'ls hi acabo de tenir tots.

A las oracions de tots vostès la recomano, y no s'obliden dels que quedan en trista desolació. Espero tenir millors notícias de vostès.

Sempre seu

JAUME, Preb.

30 (M. A. 15)

Vich, 17 Maig de 1886.

Estimat amich: Los companys de Capítol, y en especial lo Degà, me fan càrrecs perquè no he lograt encara la devolució dels consabuts llibres de la incautació. Determines d'una volta, per tranquil·litat de vostè y quietut nostra, y si vol senyalar-me dia per la entrega portaré lo corresponent resguart, per si may hi hagués reclamació. Convé en gran manera que 'ls trague de la Biblioteca.

Li estimaria moltíssim me digués què és lo que hi ha estampat del Canonge Ferrer de Guissona, y si jo ho pogués veure, millor.

La festa de Reus fou cosa satisfactòria. Lo cert és que a Catalunya bullen certs elements que, si no s'aprofiten bé, poden dar-nos disgusts a tots los que desitjam la sort pròspera de la pàtria. He fet pel Camp una bonica passejada, y llàstima que la obligació de Canonge no'm permeti més que ràpides excursions.

¿Pensa en enviarme la cançó y corresponent nota dels garbers?

Li encomano la adjunta per en Plàcid, ab memòria per la Francisca y demés, y un bes per l'Angelich.

Seu de tot cor

JAUME COLLELL, Pbre.

31 (M. A. 16)

Valldemoça, son Mas d'es Pla del Rei, 24 de Febrer de 1887.

Estimadíssim amich: Vinch en aquest moment de Miramar, y sent necessitat d'escriureli al manco quatre ratlles, com qui escriu a s'enamorada. Me trob en una espècie d'espiritual embriaguesa, que anys ha no havia sentida. Aquesta pàtria de vostè no és sols una illa daurada, és una sirena de la mar. Los qui culpan al gran Rey d'haverne volgut fer un reyalme a part, és que no l'han coneguda ni han sentit l'encís de la pubilla del Mediterrani.

A mi 'm dol haverla coneguda ja vell, perquè, estimat, vell me trob quan l'ayre sanitós del mar barrejat ab la flayre dels pins y de l'alzinar al entrar dins mon pit me fa sentir més ma ja crònica flaguesa, y tinc por de llançarme, com

un temps solia, a la pura voluptuositat de las emocions fortes y profundas. ¡Oh, si pogués perllongar la mia estada en aquest *sanitarium*! L'idea d'havermen de tornar prest m'ha anat amarguejant los inolvidables plers d'aquestos quinze dias, que 'ls he passat, puch dir, al costat de V. y en misteriosa y continuada conversa ab l'amich del cor, que tantes voltes, en hores d'íntima expansió, tot parlantme de Mallorca, m'ha mostrat los florits senders de la més alta y més soberana idealitat poética. Gràcies de tot, estimat amich, y desde 'l siti més hermós de sa anyorada terra, més que comptarli impressions, avui sento necessitat d'enviarli la més estreta de las abraçadas fraternals y dirli que entre 'ls molts y senyalats beneficis que Déu m'ha fet hi pos en primera categoria lo d'haverme fet conèixer a V. y de ferme estimar lo que V. estima.

No se m'enfadi, Mariano, per aquexa declaració. Avuy no sabia dirli altra cosa. Fins m'he hagut de fer violència per no tutejar-lo en esta carta. Desd'aquí me sembla que V. és més jove o que jo he viscut molts anys abans. Més ensomni me sembla ara Mallorca que quan V. me la feia somiar en ses converses y en ses poesies.

Aquí van tres violetes cullides aquest capvespre a dalt l'ermita de Miramar o de la Trinitat. Ab son perfum hi va per V, y família lo millor dels afectes de son coral amich

JAUME COLLELL, Pbr.

No li conto res en particular, perquè ja ens vagará de descapdellar. Per sa satisfacció li diré que estich contentíssim dels amichs mallorquins. Ahir nos reunírem a casa 'l Quadrado una bona dotzena, y me sembla dexar lo llevat posat per una gran festa de germanat. Fa dies que no he vist la Trina, puix he corregut molt per fora.

Records a Mossèn Cinto.

32 (M. A. 17)

Canet de Mar, Vigília de Nadal 1890.

Estimadíssim amich: Ja que mon delicadíssim estat no m'ha permès passar Nadal a Barcelona com desitjava, vull darli fe de vida enviantli la mia felicitació de bonas Festas que ja pot pensar si las hi desitjo alegres del tot y missatgeres de majors felicitats espirituals y temporals.

Que l'Infant de Betlem derrame sobre tota la família de vostè abundantíssimes benediccions y fasse tots temps brillar en la nostra ànima la Estrella de la fe que cridà als Magos a la inefable ditxa del conexement y amor del Redemptor.

Jo seguesch patint, que Déu ho vol axís, ara com ara. L'un catarro m'hi atrapa l'altre, y 'l meu esdernegat organisme és un baròmetre viu que 'm fa pernabatre. Lo cap, no obstant, està més fort, y això m'anima, y tant m'anima que, com ja li ha dit Mossèn Cinto, fins me decidesch, *Deo juvante*, a tornar a emprendre la *Revista*. Sol, no m'hi atreviria, però m'han exit companys que la faran tirar avant, encara que m'hagués de retraure. La part de redacció no 'm dóna cuydado; lo que més mal temps me dóna és lo folletí, y de açò vostè me'n pot alleugerir, entregant a la publicació lo manuscrit del Miquel Parets, cosa fàcil tenintne ja trenta còpia. Lo pròleg i notas ab què 's podria acompanyar, temps hi ha per ferho, mentres s'està en curs de publicació.

Ès aquest un gran favor que li demano, no *entre la poire et le fromage*, com diuen nostres vehins, sinó al peu de l'Establia del bon Jesús.

Cuydis bé; aprofite alguna hora de bon sol per passejar, y ab recados per tots, mane a est son affm. SS. y A.

JAUME COLLELL, Pbre.

33 (M. A. 18)

Canet de Mar, gener 6-91.

Estimat Mariano: Sentiré que 'l mal temps que tornem a tenir li reproduhesca l'inveterat catarro, com a mi m'ho fa ab tanta freqüència. Me defenso, però 'm costa. Aquest clima de Canet és de lo millor que jo he trobat, y a lo menos, si no m'hi alivio molt, hi passo molt tranquilament los dias. ¡Que dolça és la soledat plena de recorts y ocupada amb força *parenostres!*

¿Què li he de dir del primer volum del *Cançoner*? Que jo no sé com tarda tant a tirar-lo al carrer, ab lo qual vostè se traurà un gran pes de sobre i molts se'n alegraran, a pesar de que conech que la gent ja no fa paga de cap publicació de vostè. A mi 'm sembla impossible com tenint lo llibre arreglat no 'l dóna al públich.

La observació ja vella que 'm fa de fer la *Revista* trimestral, ara ja no és pertinent, puix los suscriptors dirian que se'ls enganya. Per altra part no veig cap ventatja en publicar un fascicle de 240 pàginas cada tres mesos, en compte d'un de 80 cada mes.

Si la millora avença un poc més y axís com s'ha reforçat lo cap se reforça tot lo demés i desapareixen algun tant los forts dolors del costat dret, sense temença tornaré a llençar la *Revista*, puix una volta encarrilada ja hi haurà qui s'encarregue de tirar-la avant.

Sento moltíssim no poder comptar ab lo MS. d'en Parets, i conech que tal volta li he sigut molest tornantli a demanar. No repetiré la importunitat.

Si tingués a la mà copistas, poc cuidado me daria 'l folletí. Tinch sobre la taula un còdex anomenat *Tresor de pobres compilat per Papa Joan*, que m'apar despertarà la curiositat. En Brunet ne parla ab l'epigrafe de *Pietro Ispano* (Joannes XXI). Si V. 'n sapigués qualque cosa més, li agrairé me la comunicui. Lo còdex havia pertenescut al convent de Santa Catarina.

De lo de *La Veu, non raggionar di lor*. És una porqueria que no té nom. Si 'm vol fer un favor, per ensenyarlos de modos, dexi la suscripció, que per la collecció ja serà fàcil tenir los números que iscan. Paciència que Déu nos do. M'alegraré que l'Àngel se millore, y ab recados per tots és de V. affm. SS. y A.

JAUME COLLELL, prb.

34 (M. A. 19)

Vich, 13 abril 1892.

Estimat amich: Regirant carteres velles he trobat l'adjunta cançó que no tinch present haverli mai copiada. Ès a mon gust una de las mellors manifestacions del misticisme popular, un xich abarrocat pel simbolisme.

Com me'n aní tan depressa, me fou impossible despedirme. Las últimas borrascas m'han perjudicat un poch, però segueix la relativa millora.

Supòs que li han deixat veure probes de l'*Anyorança*, que dexí corretgides de primeres.

Ab recados per tots, los desitja una bona Pasqua son affm.

J. COLLELL, pbe.

35 (M. A. 20)

Vich, 31 de desembre 1892.

Estimat amich: No vull que s'acabe l'any sense escriureli quatre ratlles de bon afecte. Quan en los diaris vegí la nova de la seva jubilació, anava a escriureli dantli l'enhorabona, puix creia que seria a gust de V. exirse definitivament del càrrech que tants disgustos li ha ocasionat, sobre tot ara darrerament.

Però desseguit vegí l'alarma dels periòdichs y compreguí que V. acabava de ser víctima d'una injustícia madrilenya. Ho sento vivíssimament per la pena que la trastada oficial li haurà ocasionat y desitjo que sàpiga no sols conformarse, sinó pendreho alegrament, a no ser que la lley li donàs modo d'exigir una reparació.

Un se fa vell y a cada pas va aprenent lo que és aquex món; lo mal és que quan la experiència ens podria servir, alashoras se'ns acaba la tasca.

No he de dirli que no hi ha res més positiu que servir de veres a Déu, perquè, com deya ja fa una pila de centúries aquell gran mestre d'esperit: *servire Deo, regnare est.*

Bon principi d'any que Déu nos do, y a tots vostès desitjo abundantíssimes benediccions del amable Infant de Betlem.

Ab molt de gust he passat enguany Nadal a casa, y a pesar de que 'l temps ha sigut un poch insegur y borrascós, me he trobat bastant regular de forçes. Ara crech seria gran imprudència volerles estrevar més, y per ço penso marxar la setmana entrant, *Deo volente.*

Ab saludos a la Francisca y Angelich, sens oblidar els demés de la família, se repeteix a ses ordes affm. SS. y A.

JAUME COLLELL, Pbrc.

36 (M. A. 21)

(*Membret litografiat.*)

Casa de Baños termales de D. Antonio Blancafort y Sarrá.

La Garriga, 21 de març de 1893.

Apreciadíssim amich: Suposo la tribulació en què l'ha posat la geniada d'en Manyé. Ben lluny estava jo ara de pensar en que exís lo tal article, quan havia passat tant temps des de las sevas últimas amenaces.

No jutjem del acte, que no deu vostè ara preocuparshi. En estos moments no s'aconselle de ningú, perquè poch's seran los qui li donguen un bon consell. Fins n'hi haurà que, ab l'excusa de defensarlo a V., exiran ells a exhibirse, acabant de extendre la taca d'oli.

Som en setmana de Passió y 'l bon conseller lo trobarà vostè allí en lo Pretori de Pilat, escarnit de la soldadesca, y en lo Calvari, befat dels escribas y sacerdots.

Quan los hòmens nos abandonan, és que Déu vol que 'ns arrimem a Ell. Si pot oblidar, és millor. Jo he trobat per experiència que és lo millor modo de perdonar agravis. A mi 'm sembla mentida que un cristià fassc cas de certes misèrias momentànies quan té per endavant tota una eternitat.

En la quietut de mon oratori y estos dies als peus de Jesús crucificat he de tenirlo més present a V., y ho faré de tot cor.

Si volgués venir a passar la Setmana Santa y la Pasqua a Vich, sab que pot disposar de ma casa.

Ab records a la Francisca y demés de la família, és de V. affm. SS. y A.

JAUME COLLELL, pbr.

37 (M. A. 41)

24 febrer 1880.

Molt senyor meu y amich: Molt li agrairia que m'afavorís ab alguna de sas bellíssimas poesias per a donarla a llum en *Lo Gay Saber*, hont fa molt temps que no n'hi ha eixit cap, exceptuant alguna que altra reproduhida de altres periòdichs.

Al mateix temps, ja que la ocasió s'ho du, li estimaria que tingués la bondat de dirme si haurian arribat a mans de V. las novelas del certamen del *Gay*.

Suposo que ja haurà rebut lo quadernet que la S.^a N'Agnes Armengol me va donar per a V. y que jo vaig donar als joves que en nom de V. me ho havian demanat.

Confiant en que no deixarà de complaurem enviantme alguna composició com li demano més amunt, se despedeix de V. repetintse af. amich y SS.

J. PELAY BRIZ.

38 (M. A. 2)

Escorca, 28 de maig de 1884.

La Mare de Déu de Lluch vos beneesca y face bé sempre

Molt respectable senyor D. Marian Aguiló: Una llargue llista de llimosnes y ofrenes ha preparat una corona d'or y argent y pedres fines que regalarà la nostra illa dins breu temps a la Mare de Déu de Lluch.

¿Haurà d'ésser presentada sens' una paraula carinyosa?

¿No 's regular que vaje acompanyada d'un' altra corona poètica?

¿Per què no m'enviau una petita càntiga a honra de la Mare de Déu de Lluch? Encare que curte i en mallorquí (*), seria com totes les vostres rique de sentiment, inspirada, acabadeta y ben fetona.

La Santíssima Verge vos ho agrahiria y jo també, y aplegadeta en les que m'han promès amigs meus y companys vostres tendria una vistosa gallanda de pensaments delicats per oferir a la Mare de Déu.

Esper rebre de vós tan gran favor lo pròxim 15 de juny, i vos fa gràcies anticipades per tal mercè vostron admirador y sirvent

LO RECTOR DE LLUCH.

(*) *De lletra de l'Aguiló: "Vol dir català."*

39 (M. A. 47)

Manacor, 2 de juny de 1887.

Benvolgut mestre: Fora pus perllongues; ara mateix li vuy escriure encara que només sigan quatre paraules.

Vaja!... no hi ha que dir tornau. Jo y vostè mos provam, vostè a ésser amable, atent y noble; y jo, a no correspondre gens a la benevolença de vostè. M'ha passat mitx any perllongant-li una carta! Era que desitjava un dia de sossech y d'humor perquè la carta sortís més presentadora, galana y xalesta, y no fes un mal paper davant vostè. Esperava, esperava, y, com qui espera 's desespera, he acabat per haver de prendre la ploma dels dies feners, perquè no he pogut arribar a la dels diumenges, y dirli lo que fa al cas.

Vatx rebre antes de Nadal la *Mireya* y el *Canigó*, que vostè tengué l'amabilitat d'enviarme, favor que no sabré ni podré mai pagarli ni agrahirli. El mateix dia que vatx rebre *Mireyo* me vatx posar a lletgila: tot d'una no l'entenia, havia de fer navegar de bon de veres el Diccionari, y quan li vatx haver pres un poch el demble, vatx començar a veure, a destriar, a sentir aquella poesia pura, primitiva, majestuosa, ingènua y d'un etsís y encant inefable. Sí: allí hi ha un poeta; allà hi ha poesia. No som competent per judicar, però m'atrevesc a dir que si Dante tornàs al món, més ben dit, si tornàs tenir aquella visió sobrenatural, en el costat d'Homero hi faria anar en Mistral. Oh! quines estones m'ha fetes passar aquest poema! Quantes vegadas a la mala hora de la nit no l'havia pogut dexar de les mans! Quants de dies fou causa que vatx descuidar altres estudis, si bé de més transcendència, però que no tenen per mi un atractiu tant fort i vehement! ¿No 's ver, D. Marian, que s'hi veu la mà de Déu en la renaxença de les nostres lletres? ¿No 's ver que ab dos gegants de la poesia com són en Mistral i en Verdaguer, els dos millors poetes de França y Espanya, la nostra renaxença està assegurada? Gràcies mil al Supremo Inspirador que tan fort ha comunicat el seu alè divinal an aquests dos genis de la nostra Llengua, Llengua benvolguda, gràcies mil al cel..., cap llengua hi ha com tu tan favorida de Déu en aquest sigle.

Dispens, D. Mariano, no sé si m'hauré engaltat. Així me'n pren a mi si una idea 'm preocupa, no me'n tem y fas llarch. Continuem l'història. Devés el febrer vatx rebre carta seua ahon me donava l'enhorabona per haver jo pres missa, y me'n deya un parey un poc massa grosses. Tanta benevolença y tanta consideració de part de vostè me confon y me fa empagahir. Faré tots los possibles per correspondre.

Passaren un parey de mesos, Mossèn Jaume Collell fou ab mi tant atent que m'envià tres cartells dels Jochs Florals. Los vatx rebre molt tard y no vatx poder fer res; vengué l'expedició catalana y fins a darrera hora no vatx sebre que vostè fos vengut. Ho vatx sebre perquè m'ho digueren en Coléll y en Verdaguer. Sí, vatx tenir la dítxa de veure en Verdaguer, de parlar ab ell. Vatx quedar fret, sense paraula, no sabia què 'm feia, y com foren tan poch moments, ab lo torbament y emoció que me tenia fora de mi, quant a l'estació del carril mos despedirem, ni vaig pensar a donarli comendacions per vostè, ni aquell dia vatx cendre de mon cedàs. Dues vegades vatx haver de resar *hores*, perquè la primera no vatx pensar més que en Mossèn Cinto... Ara prepar uns articles per *L'Aurora*, per donar conte del *Somni de Sant Joan*.

El me coman molt, an en Verdaguer y demés catalans que vengueren a Manacor

que vostè vege. Oh, que m'hauria agradat que fossen estats aquí una vetlada! Vats anar a can Femenias tot d'una que vaig sobre que'eran venguts, ab la idea de prepararlos a la rectoria una vetlada ahon hi haurien assistit les persones principals del poble que conexen y estimen molt les poesies de Mossèn Cinto. Però me digueren a la fonda qu'havien de venir d'Artà a les deu de la nit, i se'n'havien d'anar tot d'una a les Coves del Drach.

Fassa 'l favor, D. Mariano, de donar an en Verdaguer aquesta carta que li enviï, y com no sé la seua direcció... ja ho veu.

No puch ésser més llarch. Milenars de comendacions a la seua senyora, a l'Angelich, al seu germà D. Plàcid y an aquell senyor que té a la Biblioteca tan intelligent y que tant ha treballat per una causa que jo estim tant y que tan poch atent ha estat el govern per premiarli els seus treballs a la biblioteca, segons vostè me digué.

Ja no hi ha més paper; ja no li pot escriure res més aquest humil servidor, coral amich, indigne deixeble, admirador y prevcre que li besa les mans

ANTONI M.ª ALCOVER.

40 (M. A. 46)

(*Membret.*)

La Renaixensa.

Diari de Catalunya.

Xuclà, 13, baixos. — Barcelona.

17 agost 1887.

Mon respectable amich: Li acompanyo la carta de'n Pepratz. Jo li dich que V. li contestarà y que 'm conformo, y desde ara trobo bé lo que V. resolgui. La seva direcció és a Perpinyà, sense necessitat de posarhi carrer ni número.

En lo que 'm diu d'organisar una anada numerosa de catalanistas, crech que és impossible, y axí li dich, per estar casi tots escampats.

Li agrahiré que 'm digui si V. pensa anar a Banyuls per lo Certamen. La meua anada dependria de la de V. Hi aniria per a acompanyarlo.

Li desitja que passi un bon estiu son admirador entusiasta y deixeble

ÀNGEL GUIMERÀ.

41 (M. A. 3)

València, 18 de Març de 1888.

Senyor y amich de l'ànima: Agraiesch les dues ralles que m'envia com a bon recort de persona a qui jo may oblide. A vostè y a qualq'un altre a qui estim de cor, escriuria ben sovint, si no m'ho impedís el mal humor propi de qui no té salut ni acostuma a veure'n molta en casa seua. Açò per una part, y l'excés de treball per altra al objecte de mantenir la familia, són també la causa de no haver pogut may emprendre los estudis necesaris per alguna obreta que 'm servira de mèrit en la carrera, si bé avuy en dia més fàcil és atrapar una tortada per les recomanacions

que guanyar un bocinet de pa ab l'influx de la justícia. *Temps era temps en què Marta filava.*

Quines són les obres que 's publican en valencià y desitja vostè que li envie? Lo que més val, ho deu tenir tot. Del *Llibret de versos* d'en Llorente, no hi ha que parlarne. Té *Les Flors del meu hort* d'en Labaila? De poesia erudita (diguemho axis) lo millor està espargit en revistes y periòdichs. Supòs que no 'm demana més que lo recent més o menys lliterari per a formar colleccions. Li vatax a indicar lo que recorde, y vostè decidirà.

Poesia sèria:

Corona poètica en honor de la Mare de Déu dels Desemparats.

Corona poètica en honor de Baldoví.

Unes poesietes de J. Bodria (lo títol no 'm recorda).

Alguns drames y comèdies (poètics) com *La nit de Maig*, de R. Torromé, *Orti-gues y roselles* y *Lo capital y el treball*, de J. Palanca.

Miracles de Sant Vicent Ferrer (molts).

Lo Rat penmat, setmanari interromput. *Lo Rat penmat*, calendari (onze o dotze anys).

Origen del gravat en València, de dos autors, Puig i Martí.

D'estudis bibliogràfics moderns en valencià no conec més que l'obra de Llombart *La morta viva*.

Poesia i prosa festives:

La gatomàquia valenciana, poemet del P. Tormo (tret a llum, si mal no recordo, per Putx y Torralon).

Lucrecia profanada, de Lladró y Mollí.

Poesies festives del P. Mulet.

Contes vells, baralles noves (relacions).

Tabal y donçaina. Festes, costums y mals vicis d'esta terra.

Abelles y abellerols, de Llombart.

Típos d'auca. — Cabotes y calaveres. — Niu d'abelles (epigrames).

Romanços o raonaments (cançons d'antichs y moderns).

Comèdies (vàries bilingües) de Llombart, Palanca, Balader, Escalante (pare y fill), Ovara, Lladró, Millàs, Roig y Civera, Colom, Burguet, Torromé, Rochano, Fam-buena, Bellido y altres que no 'm vénen a la memoria.

Periòdichs y semanaris, a més dels antichs (és dir, que no són recents) *La Donçaina* y *El Sucio* de Baldoví y *El Mole* de Bonilla (D. J. M.), hi ha *El P. Mulet*, *La sota de bastos*, *La Rata*, *El Tio Nelo*, *El Tabalet*, *La Donçaina*, *El Canari* (imprès en Nules) y *El Femater* (no sé si en València o en un poble). Avuy no 's publican més que *El Palleter* y *La Traca*.

Me dexava *La Moma* (interromput poc després de l'últim còlera).

De reimpressions d'obres antigues, hi ha la del *Procés de les olives*, de Fenollar, y la *Rondalla de rondalles*, del P. Galiana, després...

(Manca la continuació.)

42 (M. A. 4)

Cros par St. Hippolyte du Fort (Gard), Octobre 1891.

Monsieur.

J'ai l'honneur de me présenter à vous sous les auspices de M. de Béringuer, vice-consul d'Espagne à Montpellier.

J'ai recours à vos connaissances de l'histoire, pour vous prier de vouloir bien me faire connaître l'auteur français ou espagnol qui aurait écrit en détail les malheurs des Français assiégés dans Rose, en Catalogne, en 1645, et leur délivrance par l'amiral français, Armand Maillé de Brégé (?).

Le gouverneur de Rose était M. le Marquis de la Torre.

Si vous avez ce livre dans une bibliothèque, veuillez m'en faire copier en français ce qui serait relatif au débarquement et à l'approvisionnement de la place, avec les noms qui pourraient être cités?

Si le livre était dans le commerce, je l'achèterai avec vos indications de l'éditeur et du prix; à défaut, je me contenterai d'une copie, que je vous prierai tâcher. La personne qui l'aurait faite serait payée par moi.

Veuillez pardonner, Monsieur, l'importunité d'un archiviste, qui sait combien de ses collègues ont eu à se louer de votre bienveillance et de vos relations.

Agréé, Monsieur, l'expression de mes sentiments très reconnaissants

H. BOURGOING.

43 (M. A. 49)

(Membret.)

Real Colegio del Escorial,
a cargo de los
PP. Agustinos Filipinos.
Particular.

1 de Octubre de 1892.

Muy Señor mío y distinguido amigo: Hoy, que ya le supongo a V. de vuelta de su expedición a Galicia, y tan mejorado de salud como vivamente deseo, creo llegada la ocasión de acusarle recibo de las valiosísimas obras que ha tenido V. la bondad de regalarme, y de manifestarle mi más profunda gratitud por favor tan señalado.

Muchas veces me detengo a admirar, al mismo tiempo que su mérito intrínseco, la sugestiva belleza de la estampación, en que se ve el gusto refinado del poeta y del arqueólogo, enamorado de las cosas y los hombres de su tierra natal.

Sírvase V. decir en mi nombre al Sr. Amigo que se ha debido de extraviar en el correo el ejemplar de las poesías de su simpático y malogrado pariente, que dice haber remitido a la redacción de *La Ciudad de Dios*. En esta revista, sin embargo, escribiré yo una lijera nota bibliográfica sobre aquel hermoso libro.

Con expresiones para su distinguida familia de V. y para todos los amigos de ésa, particularmente Mossèn Verdaguer, se repite de V. affmo. amigo s. s. y capellán, q. l. b. l. m.

FR. FRANCISCO BLANCO GARCÍA.

P. S. Oportunamente enviaré a V. los números de *La Ciudad de Dios* en que se inserte algún artículo mío sobre la literatura catalana.

44 (M. A. 50)

(Membret.)

Surge et ambula
Pro Patria.

Madrid, 8 diciembre 1892.

Mi querido D. Mariano: Me tomo la libertad de recomendar a V. el ilustre Sr. D. Kayserling, a quien ya conoce V. de reputación y fama.

Desea ver si en esa Biblioteca hay algo relativo a Luis Santángel y a su familia. Amat en su Diccionario habla de algo, y es posible, yo no recuerdo bien, que en esa Biblioteca esté el manuscrito a que hace referencia Amat, y de que hablo yo también, siguiéndole a él, en mi *Historia de Cataluña*.

Con verdadero interés le recomienda al doctor siempre su admirador y amigo

VÍCTOR BALAGUER.

45 (M. A. 51)

Valergues, par Lansargues — Hérault —, 5 de enero de 1893.

Queridísimo amigo: Acabo de leer en un periódico la noticia del fallecimiento de mi buen amigo Manuel de Bofarull. Esto es para mí un dolor muy grande, pero no habiendo recibido esquela, no sé a quién puedo dirigir mi pésame. Estoy ignorando si la Señora de Bofarull vive todavía, si su hija está casada y dónde está el paradero de su hijo, de quien no me recuerdo el nombre. Si V. podía sin molestarse enviarme estas noticias, le quedaría muy agradecido. Será también para mí una gran satisfacción recibir noticias de V. y de su tan digna familia, a quienes me permito enviar mis más expresivas felicitaciones de Año nuevo.

Su acostumbrada amabilidad incita a dirigir a V. otra pregunta. Un Profesor de la Universidad de Halle-Saale, en Alemania, donde está mi hijo haciendo investigaciones sobre la historia del derecho romano, desea saber si existen en los archivos y bibliotecas de Cataluña manuscritos de Derecho romano de la Edad media y en particular una traducción catalana del código de Justiniano titulada *Lo Codi*, de la cual hace mención Villanueva en su *Viaje Literario* (t. V, p. 200) como existente en el archivo de los reyes de Aragón, que será el archivo de la Corona de Aragón.

No sé quién ha tomado la sucesión de D. Manuel de Bofarull, y por eso vengo en molestar a V. rogándole no me conteste sino lo que tenga presente en la memoria, sin tomar la molestia de hacer ninguna investigación.

Hubiera tenido mucho gusto en ir a Barcelona a ocasión de las fiestas del Centenario de Colón, pero asuntos de familia no permiten dejar mi casa, a pesar de que estoy siempre esperando el momento en que me será posible volver a Cataluña, de que conserva mi corazón inolvidables recuerdos.

Mande siempre a su afectísimo amigo y S. S. Q. B. S. M.

B. DE TOURTOULON.

¿Está bueno D. Juan Mañé, Director del "Brusi"?

46 (M. A. 5)

Palma, 17 d'abril de 1896.

Molt estimat tio: Aquestes festes les he dedicades a la vida animal: vaitx provar un decapvespre d'agafar el jech de fuster y pegar quatre tirades a un tros, y al punt 'm vaitx sentir ab un dolor an els ronyons que no 'm aguantava, y ab els ossos de l'espátla com si los tengués a tots fora del lloch. "Ay, sí, vaitx dirme a mi mateix, axí va axò? Idó ara heu veurem!" I de llevò ençà cada decapvespre li he donat pitja, y m'he passat les hores fent burbayes fins que hi ha hagut claror, y

aleshores ja torn tenir call a les mans y qualche bôfega, y he recobrat una mica més de brahó que no tenia. Sempre heu trobat que jo vaitx néixer per bèstia.

Acabades les còpies dels romances que li he enviat, he procurat treure en net una còpia del *Salvo conduyt* d'en Turmeda, valguentme de la que V. 'm donà y de la que tenia jo feta pen Llabrés, la qual incloch ab la present. L'he mostrada a D. Tomàs Forteza y no ha tengut dificultat més que ab les paraules *inibique*, que es llegexen dues vegades al principi de la segona plana. Ell opina que axò no pot ser, y que ha de dir *in eisque* o *in iisque*, però positivament les dues còpies diuen *inibique*, juntant l'*in* ab l'*ibique*. Poch més avall hi ha la paraula *intedentium*; en Llabrés llegí *incedentium*, que en tot hauria d'ésser *incidentium*, però D. Tomàs opina que està millor *intedentium*. En lo demés crech que no hi ha dificultat ninguna.

No [sé] si V. tenia ganes de que es traduís aquest document; la traducció, en tot cas, no es pot fer d'altra manera que cercant un o molts documents de la matexa índole y calcant una per una les fórmules i paraules llatines ab les matexes fórmules y paraules catalanes. Però no sé com dimontres és que per bé que he cercat en l'arxiu de la Audiència no he pogut trobar cap document català apropiat per això; que n'hi ha de haver és segur, però no he topat ab ells. I ben pensat, y d'axò n'haguérem rahó també ab D. Tomàs, no sé si seria convenient aquesta traducció, pues que el llatí del document és un llatí tan clar o més que el mateix català, i tots els que ab això es puguen interessar, han de preferir segurament el text original a una traducció dolenta, per bona que sia.

Més mal de contestar encara a la pregunta que V. 'm fa de quins dels romances que li he enviats merexen imprimir. Tot és segons el caire per on se mira, perquè, pos per exemple els de la presa d'en Camadall y Moreu Palau, són indubablement dels més fluixets de tots, però axò mateix de tenir quatre romances sobre un sol fet, cada un a sa manera, dóna an el conjunt un cert major interès.

I prou. En Quadrado segueix afegint cada dia un poquet an el feix. M'enter que és aquesta societat bibliogràfica que s'ha constituït a Barcelona, y si se tracta de la publicació de llibres antics y admeten suscriptors forasters, me contin a mi com a tal.

Memòries a tots.

ESTANISLAU.

47 (M. A. 6)

Palma, 19 de Maig de 1896.

Estimat tio: Avuy, que m'he posat en feyna d'hora y no hi importa escriure tan a correuita com sempre ho solch fer, parlem un poch de l'assunto verbo els toms de la Biblioteca catalana. Començant per lo primer, dech haver de dir y confessar que he estat tant ximple o tant curt de tey, que fins suara, que he repassat la seua carta, no m'havia ocorregut veure si el *Felix* publicat pen Rosselló en la seua edició de les Obres de R. Lull estava complet. Hauria jurat que no, y m'he trobat que sí, que hi estava. Li envii, donchs, el parell de planes que falten en la seua edició y perdoni'm, però jo mateix encara ara no me'n puç avenir de la sorpresa. Tenguent el texto crech que és tot per demés anar ab consultes a D. Geroni. Ell, una de dues, o no acabà el tom de la Bibliot. Cat. quant podia perquè encarinyat ab la seua colecció pròpia li pareixia que una edició havia de fer mal a s'altra y que el publicar aquell tom en una colecció coneguda per tots ab el nom de l'Aguiló era perdre qualche cosa del monopoli que n'ha volgut fer sempre del Beato Ramon, y

tengué por de que per bé que estampés el seu nom a la portada, el nom de l'Aguiló s'havia de menjar el seu; o bé, si no era per cap misèria d'aquestes, havia de ser perquè pensàs endiemenjar un pròlech ab tots els *ets* i *uts* que 's requièren, i es devia dir que mentres no estàs fet el pròlech no venia d'aquí s'acabar el text. Fos lo que fos, y jo crech que hi degué haver un poc de les dues coses, y encara més, un poch de peresa y un altre poch (y ab això tenia molta rahó, y perdon que le hi diga) de que V. havia donat exemple de no fer pròlechs ni acabar cap tom, avuy, estant axí com està D. Geroni, no n'han de treure aguyer de res de les consultes que li fassen. La seua gelosia ha de ser més forta que may, y les rahons que li donen no l'han de convèncer, per allò de que *no hay peor sordo*, etc. Per tant, aquí té el text que li falta, y si li pareix acabar el tom, l'acaba, y posantli a davant el nom d'en Rosselló, ningú hi pot tenir res que dir.

En quant an en Muntaner no li he tornat parlar de pròlech, però el seu pensament jo me sembla que és ben bo d'endevinar. Tal com se fan avuy en dia aquests estudis, són molt mals de fer. Han de sèbre molt y de moltes coses per no mostrar sa flassa tot d'una, y no basta estudiar quatre llibres generals ni tant sisquera el conèixer bé a fondo la matèria que un vol tractar. Per escriure a lo Menéndez Pelayo és precis sèbre tant com en Menéndez, y per fer lo que va fer n'Amer ab el Bocci, tant se val no fer res. Ara bé, pensar que 'n Muntaner an els sexanta y tants d'anys, fora ja de la Biblioteca y dels seus llibres, sense la costum d'escriure, etc., etc., se vulgue afixar en el maremàgnum de feyna y de estudi que li representa el fer el pròlech que se li demana, crech que és pensar en lo excusat. I si d'axò ningú li'n fes càrrech, respondria (y també tendria raó): "Senyör; justament he de ser jo el venturós. Ningú n'ha fets, de pròlechs, y jo n'he de fer; per una obra vos planyeu tant si no està acabada, y no hi ha cap altra que hi estiga!"

De modo que, y perdon altra vegada, si parl ab massa franquesa i dich les coses massa nues y crués, crech que el mal de la Bibliote[ca] Cat[alana] és un mal sense remey, y jo de V. no pensaria més en pròlechs y m'estimaria més gastar el temps, els diners y l'esforç intelectual en augment de volums. ¿Qui pot parlar de Tirant lo Blanch, per exemple, sense conèixer bé tota la literatura cavalleresca espanyola y estrangera, sense conèixer tota la cultura y les costums de l'època y sense conèixer tot lo que n'han dit l'infiniat de sabis o no sabis alemans, anglesos o russos que n'han parlat?

I aparte d'axò, després de tant temps ja parexeria estemporàneo el sortir ara ab un complement que s'hauria d'haver fet tot d'una.

Lo que sí trob que hi han de fer són les portades. Axí com van, sense nom ni domicili, pareixen fills bords rebutjats de sos pares, y axò sí que és una verdadera injustícia que se los fa.

Hi pensi i me cregue, o, per millor dir, me cregue y no hi pensi pus: fasse les portades, y a cada volum hi pos darrera, y és tot lo més que hi poden posar, una simple nota bibliogràfica de l'edició o del còdice que ha servit de base per la publicació y de les altres que han servit per confrontar, corretgir y notar variants. Per això mitja plana basta, y ab una tot lo més en sobra.

Aquest és tant el meu modo de pensar que és una de les condicions que he posades per ajudar a dur endavant la publicació dels tèxtos de Ramon Lull, que un company meu ha lograt arrancar de mans d'en Rosselló, reservantli només, com és molt just, el paper de Director, y es tracta de veure si podrem dur endavant per honra del Benaventurat Màrtir y de Mallorca. Per de prompte no hi ha més que en Costa, que tenga l'encàrrech d'un llibre y jo d'un altre, però en[car]a ninguns havem posat fil a l'aguya, ni sé si passarà tot de quimeres y bons desitgs.

I Àngel ¿que no és a Madrid? Li vaig escriure fa un munt de dies (calle de Her-

mosilla, 8, que em digueren que era la direcció d'allà on vivia) y no sé si és que la carta no li ha arribat o si d'aquelles males pècores del Ministeri de Gràcia y Justícia no n'ha pogut treure res en net. Del novembre ençà, per despatxar una instància meua que ja anava informada de Mallorca y no havien de fer més que posar *como se pide*, y encara mos trobam en là, com sa jaia Miquela!

Les meues germanes encara hi són també, y d'elles no 'n sé més sinó lo bé que es camparen a Alicant. Posaren a la casa mateixa de les Hermanitas; menjaren y visqueren sempre ab na Mercedes y inclús un dia que sortiren de camp fins a Elche, na Mercedes y una altra monja hi anaren ab elles.

Memòries a tots. Seu sempre *afm*.

ESTANISLAU AGUILÓ.

48 (M. A. 56)

Barcelona...

Respectable Sr.: Encara que no 'l coneguem personalment, puix no hem tingut ocasió de parlar ab V., ni tinguem representació pública, nos atrevim a dirigirli aquestes quatre ratlles (encara que d'aprenents en la llengua catalana, si val tal expressió) que creyem seran acullides per V. ab entusiasme y amor, com ab amor y entusiasme és acollit per V. tot allò que diu en pro de nostra Pàtria.

És lo cas qu'en la tarda del diumenge passat, reunits los alumnos interns del Seminari Conciliar, festejàrem ab una vetllada literari-musical al nostre Patró (Beat Josep Oriol), en la qual se llegiren principalment dos discursos que produhiren un efecte sorprenent. Un d'ells, que fou lo discurs d'introducció, estigué feliç en sa execució, merexent una ovació en mitx del discurs, cosa que no era acostumada en aquest Seminari; lo segon, preparat ja 'l terreno pel primer, produhí un efecte que no era d'esperar. Tractà de la predicació en Catalunya en la llengua de la terra, y pera probarho aduhí un bon nombre d'autoritats, de Consilis, sants bisbes y hòmens sabis, enllassades tan hermosament, que moltes vegades meresqué ser interromput per una salva d'aplausos. Tota la vetllada fou en llengua catalana, exceptuat un diàlech que, per celebrar la mateixa diada, l'any passat ja 'l recitaren dos noys petits. Al sortir de la vetllada tal va ser l'efecte que produhí, que la major part dels alumnos nos deyan: "Felicitem-nos, que d'aquí en avant ja som catalanistes", entusiasme que si bé passarà aviat, sempre quedarà en la memòria y un dia o altre, com la llavor tot just sembrada, treurà branques y fruyts que s'enllassaran les unes ab les altres formant de nou mística garlanda en lo front de nostra Pàtria, avuy emmusteïda per la fredor de la Religió y de la fe.

Dispensi la molèstia y l'atreviment en escriureli.

Se li ofereixen humilment y B. S. M.

F. DE P. GIRBAU I CASTELLÓ. — FRANCESC DE P. VILA I GRANÉ. — JOAQUIM OLIVET MIQUEL. — NORBERT FONT I SAGUÉ. — SALVADOR BOVÉ. — SALVADOR BOVÉ. — FREDERIC CLASCAR. — JOSEP BOLET I ARTIGAS. — JOAN AVIÑÓ ANDREU. — JOSEP CUSACS I ROURE.

48-a (M. A. 52)

Sres. Aguiló o Carbó.

El dador es un joven helenista, Profesor en la *Escuela de altos estudios* de París, que parte mañana mismo para Sevilla. Desea ver el M.S. griego de esta Biblioteca, y sería de desear que se le proporcionase tan pronto como sea posible.

Se repite de VV. afect.º amigo y S. S. q. b. s. m.

MANUEL MILÁ.

(Lletra de M. Aguiló.)

Equivocación del Sr. Milá. El ms. que desea está en la Bibli.ª particular del Sr. Carreras de la Virreyña.

M. AGUILÓ.

(M. A. 53)

1872 (?)

Amigo Aguiló: Os encargo que el sábado 8, 3 1/2 tarde, asistáis a mi casa para tratar de las lecciones del inolvidable Llorens (Q. E. P. D.).

V. A.

MANUEL MILÁ.

49 (M. A. 54)

(Com a membreï, les armes en relleu del bisbe Josep Morgades Gili, 1882-1899.)

Vich, 6 de Julio.

Mi muy estimado amigo: No sé resignarme a que se publique la Corona de Ripoll sin el nombre de V., aunque sca al pie de un solo verso. No sería bien que el Patriarca de la literatura catalana no honrase con su firma esta ofrenda que se hace a su Reina.

Así lo espera su afmo. amigo

EL OBISPO DE VICH.

50 (M. A. 55)

Mi querido Aguiló: Con la noticia que tuve de que D. Juan Ant.º Gallardo, el sobrino de D. Bartolomé, iba a trasladar sus papeles a yo no sé qué hacienda de campo, me fui a Toledo, y después de revolver un par de horas hallé dos cédulas relativas a Turmeda, las mismas que hice trasladar allí por un escribiente y remito a V. por si le pueden servir de algo.

Esto no obstante, sigo el expurgo del Catálogo de Colón, del cual irá V. recibiendo extractos en lo concerniente a lo catalán.

De V. afmo. am.º Q. B. S. M.

PASCUAL DE GAYANGOS.

¿No hay nada de libros ni del *Re militari*?

51 (M. A. 57)

Sabadell, 22 octubre de 1856.

Trenta vegadas havia pres y deixat la ploma per escriure a la Acadèmia, apreciabilíssim Senyor y amic meu..., trenta vegadas! Però ab trenta altras vegadas de destorb que me impossibilitaren de dar compliment a mon desitj y a mon deber.

Ai, Déu meu! Impossible apar que un home que res detesta com la indigna correspondència, qual suposa sempre una ànima desagradada, cayga casi ab justícia en semblant nota... Jo no volia limitarme a una contestació de mera fórmula o acció de gràcias de pura etiqueta..., pensaba dirigir a aquella Il·tre. Corporació un escrit en què quedavan consignadas mas ideas; fundamentar y motivar mon apegó a tot lo bo nostre; justificar eix aferrament basantlo en la justícia, en la igualtat de home a home, de raça a raça, de nació a nació..., en la indignitat individual y colectiva baix l'aspecte de nacionalitat. I may he pogut estendre mon treball, o per no estar bé algú de casa, o per la feyna de botiga, o per altres inconvenients que dolorosament me esclavisari i contrarian.

Veyent, doncs, que els dies, semmanas y fins los mesos se m'esmunyen y corren ab la llestesa de las horas d'un rellotje, i que cada dia que transcorre és ja un augment intolerable a ma nota vergonyosa, y luego luego, infamatòria, he pensat no hi habia ja lloc a més llarga espera; y veli aquí que de correguda he improvisada la contestació que acompanyo, la qual confio tindrà V. la bondat de presentarla a fi de que pugui jo almenys haber complert ab lo [que] exigeix la bona criança. Aprés, quan Déu voldrà, enviaré un cartipàs en català, que el llegirà V. ans de presentarlo a l'Acadèmia...

Altre favor de V. espero, y és que no olvidi dar les més expressivas gràcias als Srs. Acadèmichs que uniren sa firma a la de V. al proposarme per a sery admès. I encara que l'obsequi fou directament a V. y per atenció de V. ho feren, no importa: sempre proba no era desventatjós lo concepte en què 'm tenian, y jo li ne quedo sumament reconegut per la bona opinió que de mi formaren. Tinga V. la bondat d'oferirlos en nom meu tot mon afecte y regoneixement, assegurantlos de la més viva voluntat en correspondrels, com ara ho faij de tot cor y ab la més viva efusió a V., digníssim amich meu, a qui vulga l' Senyor en tot temps tenir en sa santa guarda.

JOSEP SUBIRANA.

52 (M. A. 58)

Sabadell, 24 juliol de 1861.

Molt Senyor y amic meu: Força me és escriureli a V., ja que de paraula y ab tota efusió de mon cor no puch dirli, que me alegro de que Catalunya lo haja recobrat, y que las personas que l'estimen y respectan tingan de nou la satisfacció de tenirlo aprop, veurel y parlarli. Duas vegadas que vejí anunciada en los periòdichs sa pròxima vinguda, correguí a S. Joan per a veurer si ja hi fóra. Ara que tindria tal gust, no puch anar a Barcelona en cap manera, perquè ara com ara no tinch ningú que pugui suplir ma falta en la botiga. ¡Que vida penosa y esclava és la vida de un pobre apotecari!

D. Víctor Balaguer me digué que V. vindria a veurem. Vinga quan li plagui; però en quant a mi, vinga aviat: cuyti, cuyti, que a més de ésserme molt honrosa tal visita, tindrè gran pler en enrahonar ab V. després de tant tems de no habernos vist, y espero abraçarlo per darli mil cordialíssimas enhorasbonas per lo molt merescut premi y públic honor ab què el govern remunerà en algun modo lo gran estudi, los inapreciables treballs, los extraordinaris coneixements de V. en tot lo que pertany a la Literatura, y lo que és gratíssim per a nosaltres, los bons catalans, respecte de la catalana.

No és ara, però ja des del moment que se anunciaren las mostrars de particular honra y consideració ab què l' govern lo distingia a V. y li conferia lo empleo de bibliotecari de la provincial de Barcelona lo vaig felicitar de cor, y no faij més que consignarho ara en lo paper, per a que així V. ho sàpia. Crech que s' persuadirà de lo que li dich y acceptarà mon bon afecte y fina voluntat, bastantli que senzillament li diga, puix on parla l' cor las ponderacions són excusadas. És avuy la ploma instrument, encara que fret e inanimat, per assegurarli la estimació y gratitut que li professa y del desitj de veurel, que té son cordial y afectíssim amich y segur servidor

JOSEP SUBIRANA Y VILA.

53 (M. A. 59)

Sabadell, 23 gener de 1862.

Molt estimat senyor y amich meu: Habentme escrit D. Salvador Santigosa que m' feia a saber duas cosas que m' complaurian en gran manera, cas que no las sabés encara, y totas referents a V., ço és, que la Reyna costeya — tan grata li és — la publicació dels cants populars que V. té recollits, y que havia V. sigut elegit Mantenidor en cap de llista per als Jocs florals d'est any, senyalantme 'ls periòdichs on ho trobaria, tingui la satisfacció de llegirho, puij habia passat molts dias que ni m' vagaba passar los ulls pels periòdichs, ni humor tenia tampoch de ferho.

Sobre lo primer punt, pot V. figurarse si deixaria jo de sentir gran alegria, y no prorrompria en aleluyas, felicitant de cor a la Reyna, a la Pàtria y a qui n'és la causa, de motiu tant i tant plausible. A un apotecari arraconat cabli la satisfacció de haber set lo primer y podé l'únich que ha posat en mans de la Reyna una exposició en català demanantli la rehabilitació, en quant hi pot la autoritat y poder real, de la Llengua catalana. Però V. és la ditxosa y ben nada criatura; V. lo català ab tant bona planeta que pot justíssimament gloriarse de haber lograt que una Reyna generosa, callada e implícitament ab gran tacto y delicadesa, ab política consumada, haja revocat, desfet i anullat lo decret de proscripció del idioma català per lo rencor implacable de un gabaix que nunca veje prou sa venjança satisfeta. Ella, nostra Reyna, puij autorisa, secunda, promou y costeya de tot grat y propi moviment los populars cantars de la generació catalana actual, y de las passadas, volca, desfà y anulla ab aqueix acte preclar, delicat, just y magnànim lo fatal decret de l'any catorze. Oh! "Si un Rey lo fizo — otro lo desfizo — tan Rey como aquél." Viva la Reyna!! Què coses li dirà Catalunya!! Com cantarà ésta sas novas alegrias!! I a V., home ditxós, com dignament li pagarà tan bona obra!!

Quan no hi ha galardó proporcionat a la mercè rebuda, quan faltan paraulas per a expressar la més viva gratitut, no tenim altre recurs que acudir a Aquell de qui depenia tota cabal recompensa, puij que de Ell vénen les santes inspiracions y el coratge necessari per a executar grans obras.

Déu li pach a la magnànima Reina!

Déu vos ho remunerè a vós, benemeritíssim Patrici!

En quant al segon punt, se entén, respecte de haberlo a V. elegit Mantenidor en cap en los Jochs Florals, fou sens dubte la primera mostra de alta y distinguida consideració, de respecte y agraïment que en la primera ocasió també que s'ha presentat als catalans de poder darlin una petita proba. Gràcies que la hajan sabuda aprofitar los barcelonins y no la hajan tristament malograda!

Veient-lo a V. Cap de colla, a pesar de repetits desayres y sensibles escarmets, no he sabut ni pogut deixar de estendre a estones en los últims sis o set dies y malforjar la adjunta memorieta, que com altra de l'any passat, és filla de la intenció més pura y desinteressada en bé de nostra Pàtria. No li n'espero tan trista sort com la que n'hi esdevingué a la del 1861, sent-hi V., que per més indigna fos, valia quan no fos sinó per mera criança "la tenim rebuda". Així se m' paga sempre ma moderació exercida y, a dir d'alguns, en cert home la modèstia extremada. Vostè, mon bon amich y senyor meu, ne pendrà, de la memorieta, lo que li aparega, si no de son ningun mèrit, de lo just y motivat de mas observacions y principalment de la puresa de ma fina voluntat.

Tinga V. a bé rebre les cordials felicitacions que li repeteix est son afectíssim amic i segur servidor

JOSEP SUBIRANA Y VILA.

54 (M. A. 60)

Sabadell, 2 desembre de 1862.

Vostè, se n' va a Madrid: Déu li do bon viatge, felís anada, bon estar y millor tornada.

V. me alenta a prosseguir la versió catalana de *Cataluña y los catalanes* de D. Joan Cortada, y particularment la del *Lazarillo de Tormes*: ho faré. Ab tot, se guardarà bé en Llatzet per plaças y carrers, fins que l'haja V. ben escoltat e m' diga si sap ell garlar passablement en català com ab tanta gràcia xarlaba en llenga castellana. Si després que l'haja V. ben sentit, y li diga que pot contar pertot arreu sas picardias y malifetas; si l' podem presentar com nat a Catalunya, disfrazat en català y repicant lo picarol lo xinxeta del sagalet del cego ab la parlaria catalana; si pot anar per portes ab aquell rufià y després, pujant d'estament, contar totas las que li passaren, y la gent no li diu: "Déu vos faça bé, germanet", y ençà y enllà, sense omplirli el sarronet, no l' despatxan ab un "No pas per ara..., un altre dia". Oh, podé podé ab lo tems veuríem si volguéssim dar novament una volteta per l'antiga corona d'Aragó després de Llatzet, lo celebèrrim caballer manxego y el tinyeta de son Sanxo, a qui no esverarian ja bandolers, ni fent dels arbres esgarrifosa penjarella, ni allà mateix alleujerintli las alforjas los qui encara es bellugaven. Qui sap si a Amo i escuder los agradaria tornarnos a veure y fery ací llarga estada? Però però si rebriam los catalans y altres també gran mercè que s' dignés contarnos vida y fets dels dos y aconsellar a ells mateixos enrahonessen en català a Catalunya, lo gran Cervantes, a qui tant plahia la llengua valenciana...

Si Déu nos fes la gràcia que no fos indigna de aquella sua tant amena y preciosa la nostra parlaria, oh, no cal pensar-y, si se ls' faria pertot alegre y solemníssima arribada... Tothom los aniria a rebre a corrua feta; a tots complirien la casa de favors, si hi entraven, tan bons hostes, y foran rebuts a mans besadas y s' faria se trobessen abdós a son pler ací com a la seva terra. Ells ja saben si eran bona gent

hospitalària i obsequiosa els nostres avis: donchs, ni més ni manco ho són llurs néts de ara. Podé sí que habent mirat ab plahent y riallosa cara la veneranda sombra de aquell gran home que lo contat per ell en la magnífica llengua de Castella se referís després en tots los idiomas d'Europa, tant i tant bé li demanassen, concedirà se diga ara en llengua catalana.

Vós, meritíssim jove, a qui deurà nostra caríssima Pàtria lo recapte y conservació de nostres cants populars...; per qui sabrà l' món quant nos deu per la notícia dels nostres escriptors, demaneuli al gloriós Esperit que anima encara aquella casa on respirà; demaneuli tot llegint aquesta carta; demaneuli si ho voldria, Ell que tant fondo tenia de bondat y de inagotable dolçura. Ell vos dirà que sí, y dantnos la mà, vós, generós y bon amic, nos enviarà un diví alè per animarnos y confortarnos a que emprengam, tant curts y pobres com som, un treball que han defugit fins avuy "los qui podent ésser nostres dignes adalits, los Garcias, los Puighblanch, los Capmany, los Piferrers y Aribau, no han volgut traure ni sols la cara". Però que és hora ja de oferir tal tribut a la memòria del gran Cervantes y a la honra y dignitat de nostra Pàtria amada.

Però, ai! Podria may ésser digna de la "péñola cervantesiana" aquesta toixa y mal trempada ploma! Sols una sombra fos de aquella sens igual y sens segona, honoraria l' món ab lo bell nom de "dítxosa pèñula almogaveriana".

Li desitja tota mena de felicitats...

JOSEP SUBIRANA Y VILA.

55 (M. A. 61)

Sabadell, 23 gener de 1863.

"No s' pot entrar al Cel a pesar dels Sants."

No sé per què vostè y altres bons amichs s'empenyaren a mon favor, com altres me feren tant obertament la contra; y si en la elecció de Mantenedors Vs. triomfaren, han fet ells, una vegada a dints, a son pler la seva. Usant un llenguatge semi-poètic diré que els senyors Milà y Balaguer poden descansar sobre sos lloers, mentras poden cullirne altres a braços; així, dos y tres són cinc; restan dos, ço és, D. Manuel Anglasell, posat per estaquirot, y l'apotecari, fet allà un enza. Què s'és fet lo propòsit de que en lo Saló de Cent se sentís u oigüés "lo català fluido y castís" y "que hi fos personificat lo element català pur", segons calificació tant honrosa com desmerescuda per part meva, en boca de dos senyors tant doctes com respectables y a qui dech en gran part haver sigut nombrat mantenedor. Jo he tingut pla goig sens alegria. Però, però "no concorreré, no, a la celebració de la gran festa com a pobre comunitari de roquet o simple resident y a cua de la profeçó, què dich?, a guisa de humil acòlit minorista o trist escolà d'Amén, mentras altres reverents rumbejan llurs magníficas capas pluvials entonant glòrias y alleluyas". Així s'inutilisen personas de bon cor; se las clava y lliga allà com a boboyas, y se las priva així d'optar a premi, impossibilitadas de presentar producció alguna; s'ofegan així los bons intents, mata s' de aqueix modo lo ver y pur patriotisme.

Però ¿quina sombra pot ferlos un home inofensiu? ¿A què ve tanta aversió y tanta pugna contra qui no ha fet lo perquè a persona alguna? Jo no he esperat may profit de ma ploma; jo me n' servia sols per amor a la Pàtria y per carinyo a nostra llengua; de ací avant seca y arraconada restarà esta ma pobre pèñula que odi y envveja inspira als altres, y sols pena greu y disgustos y tristos desenganys a mi reporta.

Oh dolça Pàtria amada! jo consagro en tas aras tot mon ser, tot mon cor, y en lo culto que pur te professo sols ansiaba ara cantar, puix bons amichs ho volien, tas glòrias en aquell Saló respectable on hi ha tantas sombras venerandas, de les quals somiava jo la dignació d'una mirada benèvola, de plàcid somriure, obint la veu respectuosa y entusiaste del menor y més inepte, però del més fiel y adicte, del més apassionat y amorós fill que únicament sospira per la reemença y glorificació de la Mare amada. Reproduint... lo que altra vegada diguí... "que dominàs de tals afectes envers ma Pàtria, anhelaba un dia y altre dia... ferli y voltarlay en lo front una garlanda de bellas flors totas nadas en so del seu, totas collidas a casa seva..., mes no és pera ma torpe mà arreglar simètrichs ramets, toyas, garlandas o coronas". I fos com fos aquell desordenat gabellet no ha sigut apreciat en va ni en res estimada ma voluntat pura... Se ha restaurat la festa de las flors que a nostra pàtria Llengua Barcelona antigament hi celebraba. Hanse restablert los cèlebres Jochs Florals... pera la restauració i perfecció de la Llengua catalana, on hi concorren tots los bons fills de nostra Pàtria. Sols lo pobre *Almogàver del Montseny* no pot assistir y ni portary en tribut ni sols per a fery llum, una sola candeleta ni un ramet de flors, ni una malla o diner menut en trista oferina, ni en mostra de sa devoció, la més mínima i desdixada presentalla.

Para ja, desventurada ploma, para : a tu la Pàtria pera res te necessita, res de tu afretura ni pera re ni re vals cosa alguna. Nostre rica, variada i pastosa llenga per altres serà feliçment polida, estesa y millorada. Para y acaba, pobre ploma meva. Digasli sols a mon bon amich, a Don Mariano, a qui tant deuran Pàtria i llengua, que tant bé com li deuran Déu li pagui y no li sian ingrats los homes de nostra terra. Para, ploma, i abans digasli al Sr. Aguiló que el cor de qui l' guia, sent únicament pera la Pàtria amor, y pera ell y altres bons amichs, carinyo y etern agraïment.

JOSEP SUBIRANA Y VILA.

56 (M. A. 62)

Sabadell, 3 febrer de 1863.

Habia jo dit a V., Sr. y amich meu, que si no tiraba al carrer ma ploma, res-seca, ben tancada y arraconada restaria des que se la ha inutilizada. I verament poch hi fa valent y servint ella de ben poca cosa. Mes per això no s'entenia que m' privés jo de tenir lo consol d'escriureli a V. i a altres dignes amichs alguna carteta o cartaça, mentres me façan Vs. la honra de no rebrerlas ab desagrado. May votar contra l' ventre — vulgarment se diu — tenint necessitat absoluta de menjar; que és com si diguéssim: "me privo de parlar" quan un no s' pot tenir a dints lo que s' pensa; y pera parlarse los homes a distància és la dolça epistolar correspondència. No m' regateji V. ferho així com raja per lo mirament e infundat reparo que me insinuà l'altre dia.

Perdonim V. tan llarch introit; y entro en allò per lo que pensaba començar. Vuyt dias avuy fa que complint ab un deute d'agraïment a Vs. correguí a la Junta de Mantenedors, succehintme lo que preveya, ço és, sufrint una viva afecció nervosa y febrada tremenda que me ha tingut mig malalt tots aqueixos dias. Això y grandíssima ocupació en la botiga han fet que no li haja escrit abans lo que passà y lo que allà sentia. Veyam en una sala perduda, en los corredors de Ca la Ciutat com en celda de frare i encara compartida ab lo Collegi d'Apotecaris y ab armari respectiu per a una institució y altra, que és dir "flors de nom" en los Jochs florals, i

"fors mústias, secas, destruïdas" en las botigas dels apotecaris. Deixo a part als de las potingas, y m' paro en lo Consell dels Trovadors y dels pobres prosistes. Allí hi era verament Conseller en cap un home de mèrit, jovial, sensill y afable, a qui satisfeya y bastaba lo tribut de respecte per part dels qui l' rodejaban. Altre que era President honorari per serho de pur nom... lo "Patriarca" dels poetas o literats de la etat heroica, a qui per sa *modèstia* segurament prenguera qui no l' conegués per un ranci secretari de ajuntament de parròquia rural o per mestre vellet de primeras lletres de un llogaret de montanya. La *galanteria catalana* semblaba haberse convertit allà en renunci de la dignitat patricia. Seguia un jove d'interessant figura y viva mirada, instruidet però cavillós y etern cagadubtes. Venia après un sotssecretari rebent inspiracions de Micer lo Batlle, a qui dòcils y sumisos, a ulls cluchs segueixen los dos agrahits y novençanets poetas, tras qui es cobreix lo *Patriarca*, de quals encençadas se paga lo predit respectable Prohom, qui creu tenir al puny lo badabadoch de Muntanya, aquest que ara escriu y que contemplaba llavoras capficat las figuras de aquell quadro, tant diferentas de las històricas y granis de alguna hora del Saló de Cent, que aprop tancat tenian. Aquest pobre los demanaba li fessen la mercè de dispensarlo de l'encàrrech de mantenidor per la impossibilitat de complir... Ayl lo cor se m' partia y l' cap se me n'anaba! Diguerenme que quasi quantes vegadas fóra cridat a concell, se m' perdonaria la falta de assistència jatsia enviantme los papers o venint a Sabadell lo Sr. Secretari, o altrament fent de trobarsy Micer lo Batlle, jatsia finalment fins prenent la pena de constituirsy, fins lo mateix dignísim Prohom, lo Sr. D. Manuel. ¿Què faria V. en mon lloch, amich meu?

Lo Tribunal censorià és tal com l'he pintat; grandíssima és la bondat ab què han ofert tractarme; però, però res pot ferme grata la intervenció en lo Consistori quan no pot deixar de predominar en sas decisions la omnipotència de un home que ha sabut apoderarse de l'esperit y conciença de casi tots llurs individuos, y home que venentsem per amic, li tinch probades solemnes picardias. Jo no voldria ja may més res ab tal home.

Tal fou mon disgust, tanta ma indignació en nostra reunió del dimars, que, sent així que fins a les onze de la mateixa nit s'esperava en la municipalitat y en un saló pròxim la fórmula pera la petició y casi segura concessió de premis a la prosa, resolguí no pendre ja part activa en res tocant als Jochs florals, ja que tal iniciativa era pera mi ben poch honrosa. I per tercera vegada vaij insistir a que se me admetés la renúncia del càrrech de mantenidor, fent lo Sr. D. Manuel que, abrumantme ab sa bondat, confonentme ab candorosas alabanças, se afirmés lo Judas en retenirme ab hipòcrita insistència y se atragués lo Concell a denegarme lo que ab tanta instància jo demanaba, y acabant per últim que si jo persistia en tal resolució, que los ho enviés per escrit.

Diguim, vostè, Sr. D. Mariano: tinga la bondat de dirme en mon lloch vostè què faria?

B. S. M. son afm. S. y a.

JOSEP SUBIRANA.

57 (M. A. 63)

Sabadell, 15 juny de 1863.

Ja és hora, senyor i amich meu, que cumpli V. ab sa promesa. Diume Santigosa que se n' va V. al Pirineu, y ans de efectuarho pot dilatar un dia sa anada a muntanya, venintlo a passar en aquesta casa, que tots los de ella lo rebran com a un

antich y bon amich. La ocasió és ademés propícia, per quant tenim a nostre fill major ací alguns dias, y res me destorbarà de estar jo ab V. mentre nos afavoresca ab sa amable companyia.

La Tereseta desitja conèixer a V., i espera poderlo rebre a últims de esta setmana o primers de la entrant, ab satisfacció igual al desitj ab què ho ansia aquest son amic

JOSEP SUBIRANA.

58 (M. A. 64)

Barcelona, 23 juliol de 1863.

Molt senyor y amich meu: Trobantme en esta capital he anat a casa Don Ildefonso Cerdà, y me han preguntat si me habian ells entregat un quadern de cançonetas catalanas per a V. y qual no sabian de cert a qui lo habian deixat. He corregut a la Biblioteca, y no trobant ni a V. ni a son germà, ésme precis escriurerli demanantli tinga V. la bondat de participarho demà sens falta, si pot ser a les senyores de casa de V., dientlis hon té V. aquell quadern, y ellas tingan la amabilitat de ferlo a mans dels Srs. Cerdà de seguida, a fi de poder portarselen dits senyors a París, on se n' van un de estos dias. És que volen fer sentir als parisiens algunas cançonetas de nostra terra, y tindrian un disgust en no poder complir son desitj.

Jo 'ls he promès complaurels participantho a V. immediatament y ho faij aquesta nit mateixa.

M'alegraré li probi a V. l'aygua de la Puda, y espera veurel son afectissim amich

JOSEP SUBIRANA.

INDEX DE NOMS DE PERSONA, DE LLOC I TÍTOLS D'OBRES CITATS

<i>Abelles i abellerols</i> , de Llombart: 41.	Àngel o Angelic, fill de M. A.: 30, 33, 35, 47.
Acadèmia de Bones Lletres: 51.	Anglasell, Manuel: 55.
Académie Delphinale de Grénoble: 17.	<i>Anyorança</i> , de Mn. J. Collell: 34.
adagis recollits per Mn. Cinto: 25.	Archivo de la Corona de Aragón: 9, 45.
Aguiló, Estanislau, nebot de M. A.: 46, 47.	<i>Arenys de Mar</i> : 4.
Aguiló, Mercè, monja, neboda de M. A.: 47.	Aribau, B. Carles: 54.
Aguiló, Plàcid, germà de M. A.: 24, 58.	<i>aritmética, Suma del art</i> : vegeu Sancliment.
Aguiló, Tomàs, pare de M. A.: 1, 2, 3.	Armengol, Agnès: 37.
Alacant: 47.	Artà: 39.
<i>alas negras, Las</i> , poema de F. Soler: 28.	Arxiu de l'Audiència de Palma: 46.
Àlava, Sr. de, universitari de Sevilla: 9.	<i>Atlàntida, La</i> , de Mn. Cinto: 26.
Alcover, Mn. Antoni Maria: 39.	<i>Aurora, La</i> , periòdic: 39.
Almogàver del Montseny, Josep Subirana: 55.	Avinyó Andreu, Joan, seminarista: 48.
Alzine, Joan, impressor a Perpinyà 1801: 14.	
Amer, M. Victorià: 47.	Balader, poeta valencià: 41.
	Balaguer, Victor: 44, 52, 55.

- Baldoví, poeta valencià: 41.
 Banyuls: 40.
 Barcelona, atractiu: 1; processons de Corpus: 34.
 Basan de Flamenville, Joan, bisbe d'Elna 1698: 7.
 Béringuer, Mr. de, vicecònsul a Montpeller: 42.
 Berlín: 13.
Bibliografía catalana: 14.
Biblioteca catalana: 47.
 Biblioteca Colombina: 7, 9.
 Biblioteca de la Universitat de Sevilla: 8, 9.
 Biblioteca de Perpinyà: 14.
 Biblioteca de Sant Joan o de Barcelona: 4, 5, 9, 10, 13, 18, 30, 44.
 Biblioteca de València: 4.
 bibliotecari de la Biblioteca provincial de Barcelona: 52.
 bisbe de Vic (Dr. Morgades): 49.
 Blanco García, Fr. Francisco, de L'Escurial: 43.
 Bodria, J., poeta valencià: 41.
 Bocci, autor de la *Consolació*: 47.
 Bofarull, Manuel: 10, 11, 22, 45.
 Bolet i Artigas, Josep, seminarista: 48.
 Bonaventura, sant: vegeu *Contemplatio*.
 Bonnin, Nicolàs: 3.
 Bosch i Soldevila, Pere, d'Igualada: 24.
 Bourgoing, H., arxiver francès: 42.
 Bové Salvador, Salvador, seminarista: 48.
Breviarium sec. consuet. ecclesiae Bracarenensis, Braga 1494: 4.
Brusi, Diario de Barcelona: 11, 45.
 Burguet, autor còmic valencià: 41.
 Ca la Ciutat, de Barcelona: 56.
Cabotes i calaveres, versos valencians: 41.
 Càdiz: 9.
 Caldetes: 25.
 Camacho, D. Ventura, bibliotecari a Sevilla: 8.
Camadall, romanço de: 46.
 Cambouliu, F.: 16.
Canari, El, periòdic de Nules: 41.
Cançó dels garbers: 30.
Cançoner, de M. A.: 11, 20, 33.
Cançons de Montserrat, de Mn. Cinto: 26.
 Canet de Mar: 32, 33.
Canigó, poema de Mn. Cinto: 39.
 Cants populars, conservació: 54.
capital i el treball, Lo, de J. Palanca: 41.
 capítol de la catedral de Vic: 30.
 Capmany, Antoni de: 54.
 Carbó, bibliotecari de la Universitat: 48-a.
 Catà, Josep, prevere barceloní: 30.
Catálogo de Colón: 50.
Catálogo dels llibres impresos: 10.
Cataluña y los catalanes, de Joan Cortada: 54.
 catedral de Sant Joan, Perpinyà: 14.
 Cerdà, Ildefons: 58.
 certamen de Banyuls: 40.
 certamen de *Lo Gay Saber*: 37.
 certamen poètic, València 1474: 4.
 Cervantes: 54.
 Citjar (o Cijar), Fr. Pedro: vegeu *Tantum quinque*.
Ciudad de Dios, La, revista: 43.
 Clascar, Frederic, seminarista: 48.
Codi, Lo, de Justinià, trad.: 45.
 Coll i Vehí, Josep: 10.
 Col·legi d'Apotecaris: 56.
 Collell, Mn. Jaume: 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 39.
 Colón, centenari de: 45.
 Comillas: 26.
Contemplatio seu meditationes vitae D. nostri Jesu Christi, de sant Bonaventura, Barcelona 1483: 4.
Contes vells, baralles noves, narracions valencianes: 41.
Corona de Ripoll a la Verge: 49.
Corona poètica a la Verge de Lluc: 38.
Corona poètica en honor de Baldoví: 41.
Corona poètica en honor de la Mare de Déu dels Desemparats: 41.
 Corpus, processó de: 3, 4.
 Cortada, Joan: 54.
 Costa i Llobera, Miquel: 47.
 coves del Drac, d'Artà: 39.
Crònica del rei Jaume: 19.
 Cusacs i Roure, Josep, seminarista: 48.
 Dante: 39.
 Diaz, Jacinto, bibliotecari a Sevilla: 8.

- Diccionari Aguiló*: 27.
Diccionari de F. Torres Amat: 44.
 Diputació Provincial de Barcelona: 11.
Doctrinale, d'A. de Villadei, Girona 1502: 4; Barcelona 1495: 4.
 Domènec, llibreter: 26.
 Domingo, oncle de M. A.: 3.
Donçama, La, periòdic valencià: 41.
 Duran i Bas, Manuel, protector de Bofarull i Milà: 11.

epistolis, De scribendis: vegeu Negre.
 Escalante, pare i fill, escriptors valencians: 41.
 Escola d'Alts Estudis de París: 48.
 Escorca, Mallorca: 38.
 Escorial: 16, 43.
 Escudero, aspirant a la Biblioteca de Barcelona: 10.
 Estudis romànics: 18.

Felix, de R. Lull: 47.
Femater, El, periòdic valencià: 41.
 Femenias, senyor de Palma: 39.
 Fenollar, poeta valencià: 41.
 Ferran el Catòlic: 21.
 Ferrer de Guissona, canonge, escriptor: 30.
 Ferrer, Jaume, *Sentencias catòlicas*: 21, 22.
Filosofia moral: vegeu Romano.
Flors de costums o de virtuts, Girona 1497: 4.
Flors del meu hort, Les, de Labaila: 41.
 Foerster, Paul: 13.
 Font i Sagué, Norbert, seminarista: 48.
 Forteza, Tomàs, cosí de M. A.: 16, 46.
 Fourquet, M., bibliotecari de Perpinyà: 14.
 Francisca, germana o esposa de M. A.: 3, 30, 35, 36.
 Fuente Alcántara, folklorista: 11.

 Galícia, expedició a: 43.
 Gallardo, Bartolomé: 50.
 Gallardo, Juan Antonio: 50.
 Garriga, La: 36.
gatomaquia valenciana, La, poema del P. Tormo: 41.
 Gavarró, Conrado, d'Igualada: 24.
Gay Saber, Lo, periòdic: 37.

 Gayangos, Pascual de: 4, 5, 50.
 Gessner, Dr., de Berlín: 13.
 Girbau i Castelló, F. de Paula, seminarista: 48.
 Granada, conquesta de: 21.
 Grenoble (Isère): 17.
 Güell, D. Claudi: 25.
 Guendulain, comte de, ministre de Foment en 1858: 4.
 Guillermito: 3.
 Guillermo, tio de M. A.: 1.
 Guimerà, Àngel: 40.
 Gumiel, Diego de, impressor: 5.

 HARRISSE, Henry, advocat de París: 21, 22.
 Herth, C. J.: 12.
Historia de Cataluña, de V. Balaguer: 44.
 Homer: 39.
 Horta, vora Barcelona: 4.
 Hübner, Emili: 13.

 Ignàcia, M., parenta de M. A.: 1, 3.
 Igualada: 24.
 incautació de llibres de la Seu de Vic: 30.
 Isabel, germana de M. A.: 3.
 Isabel la Catòlica, joies de: 21, 22.
 Isabel II: 53.

Jerònim, Vida i trànsit de Sant, Barcelona 1482: 4.
 Joan, sabater mallorquí: 3.
 Jocs Florals: 15, 39, 53, 55, 56.
 jubilació de M. A.: 35.

 Kayslerling, Dr.: 44.
Kempis, trad. Bonaura, Perpinyà 1698: 7.

 Labaila, escriptor valencià: 41.
 Larrañaga, bibliotecari: 14.
Lazarillo de Tormes: 54.
Liber abbatís Isach, de ordinatione animarum, Barcelona 1497: 5.
Libre del orde de Cavalleria, de R. Lull, editat per M. A.: 27.
 literatura catalana antiga: 18, 52.
 Llabrés i Quintana, Gabriel: 46.
 Lladró i Mollí: vegeu *Lucrecia profanada*.

- llatí, examen de: 1.
 llengua castellana: 54.
 llibres impresos en lletra gòtica abans de l'any 1500: 4.
Libret de versos, de T. Llorente: 41.
 Llombart, poeta valencià: 41.
 Llorens, Xavier: 4, 10, 48.
 Llorente, Teodor: 4, 27, 41.
 Lluc, Mare de Déu de; rector de: 38.
Llum de la vida cristiana, de Pere Ximènis de Prexanio, Barcelona 1496: 4.
Logica compendiaria: vegeu Lullus.
Lucerna interioris hominis, Barcelona 1508 (J. Rosembach): 4.
Lucrècia profanada, de Lladró i Mollí: 41.
 Lull, Ramon, Obres: 47.
 Lullus, Raymundus, *Logica compendiaria*, Barcelona 1488: 4.
Lunari e repertori del temps, Barcelona 1514 (J. Rosembach): 4.
 Madrid: 10, 12, 16, 44, 54.
 Magan, de la Biblioteca de Barcelona: 10.
 Maignien, Edmond, de l'Acadèmia Delfinal de Grenoble: 17.
 Mallorca: 12; lloances: 31.
 Manacor, 39.
 Mantenedor en cap dels Jocs Florals: 53.
 Mantenedors, Junta de: 56.
Manuale ritualis dioecesis Elmensis, Perpinyà 1801: 14.
Manuel du libraire, de Brunet: 20.
 Mafé Flaquer, Joan: 10, 36, 45.
 Mas d'es Pla del Rei: 31.
 Mataró: 4.
 Mayans, successor de M. A.: 4.
 Menéndez Pelayo, M.: 47.
 Meyer, Paul, fundador de *Romania*: 18, 19, 20.
 Miarons, amic de M. A.: 2, 3.
 Milà Fontanals, Manuel: 4, 10, 11, 18, 48-a, 55, 56.
 Millàs, comediògraf valencià: 41.
 Mirabent, Josep, pintor: 23.
Miracles de Sant Vicent Ferrer: 41.
 Miramar, Mallorca: 31.
Mireia o Mireio, de Mistral: 39.
Missale sce. cons. eccl. Tarracon., Tarracon 1499: 4.
Missale sce. mor. et cons. Vicensis Diocesis, Barcelona 1496: 4.
 Mistral, Frederic: 39.
Mole, El, periòdic valencià: 41.
Moma, La, periòdic valencià: 41.
 Montcada, Barcelona: 4.
 Montserrat: 4.
 Morel Fatio, A., filòleg francès: 19, 20.
Moreu Palau, romanç de: 46.
 Morgades, Josep, bisbe de Vic: 49.
 Morgan, Mr. George W., cònsol americà a Marsella: 4.
morta viva, La, de Llombart: 41.
 mossèn Cinto: vegeu Verdaguer.
 Mulet, *Poesies festives*: 41.
 Muntaner, escriptor mallorquí: 47.
 Negre, Francisco, *De scribendis epistolis*, Barcelona 1493: 4.
Nit de maig, obra dramàtica de R. Torromé: 41.
Niu d'abelles, epigrames valencians: 41.
 Nou Mon: 22.
 Olivet, de València, amic de M. A.: 10.
 Olivet Miquel, Joaquim, seminarista: 48.
Ordinarium o Rituale vicense, Barcelona 1508 (J. Rosembach): 4.
Origen del gravat en València, de Puig i Martí: 41.
Ortigues i roselles, de J. Palanca: 41.
Ovidi, trad., Barcelona, Pere Miquel 1494: 4.
 Palanca, J., poeta valencià: 41.
Palleter, El, periòdic valencià: 41.
 Palma de Mallorca: 12, 46, 47.
 pare de M. A.: 1.
 Parets, Miquel: 32, 33.
 Paris, M. Gaston, fundador de *Romania*: 18, 19.
Paris et de la infanta Viena, Historia de los amors e vida del cavallero: 5.
Paris et Vienne, ed. de Burgos: 20.
 Passy (Paris): 18, 19, 20.
 Pelay Briz, J.: 37.
 Pepe (Josep Coll i Vehí), amic de M. A.: 1, 3.
 Pepratx, de Perpinyà: 40.
 Permanyer: 10.

- Perotti, Nicolau: vegeu *Rudimenta Grammaticae*.
 Perpinyà: 4, 14, 40; vegeu *privilegis de Perpinyà*.
 Piferrer, Pau: 54.
 Pitarra: vegeu Soler i Hubert.
 Plàcid, germà de M. A.: 24, 30.
 poesia popular: 18.
Poesies festives, del P. Mulet: 41.
 Pons i Gallarza, Ll.: 1, 10.
potestate Papae et votorum commutatione, De: vegeu *Tantum quinque*.
 premi de la Biblioteca Central a treball bibliogràfic: 8.
 Prescott: 5.
privilegis de Perpinyà, Recollecta de tots los, Barcelona 1510 (J. Rosembach): 4.
Procés de les olives, de Fenollar: 41.
 "Prohom" (M. Milà): 56.
Publicidad, La, periòdic barceloní: 28.
 Puigblanch: 54.
- Quadrado, J. M.: 3, 31, 46.
- Rat pennat, Lo*, setmanari valencià: 41.
Rata, La, periòdic valencià: 41.
Re militari (?): 50.
 recull de cançons populars: 18, 19.
 reina d'Espanya, Isabel II: 53.
 renaixença de les lletres catalanes: 39.
Renaxensa, La, periòdic, Barcelona: 40.
 Reus, festa literària de l'any 1886: 30.
Revista (de Montserrat?): 32, 33.
 Reynafs, Est. (?): 10.
 Ripoll: 49.
Ritual de Perpinyà o d'Elna: vegeu Manuale ritualis.
 Roca, de la Biblioteca de Barcelona: 4, 10.
 Roig i Civera, poeta valencià: 41.
Romanços o raonaments, versos valencians: 41.
 romanços populars: 46.
Romania, revista de filologia, fundació: 18, 19.
 Romano, Gil, *Filosofia moral*, trad. catalana, Barcelona 1480: 4.
Rondalla de rondalles, del P. Galiana: 41.
 Roses, siti de 1645: 42.
 Rosselló, Jeroni: 47.
- Rubió i Lluc, Antoni: 1, 2.
Rudimenta Grammaticae, de Nicolau Perotti, Tortosa 1477: 4.
- Sabadell: 51-57.
 Sabau, de la Junta de Madrid: 10.
Sagramental arromançat, Lo, Lleida 1495: 4.
Salconduit, de Turmeda: 46.
 Sanchiment, Francesc de, *Suma del art aritmetica*, Barcelona 1482: 4.
 Santa Caterina, convent de: 33.
 Santàngel, Lluís: 44.
 Santigosa, Salvador: 53.
 Sanxo Panza: 54.
Scala Dei, de F. Ximenes: 5.
 Seminari Conciliar de Barcelona: 48.
Sentencias catòlicas, de Jaume Ferrer: 21, 22.
 Serra Campdelacreu, Josep, de Vic: 27.
 Societat bibliogràfica de Barcelona: 46.
 Soler i Hubert, Frederic, "Pitarra": 28.
Somni de Sant Joan, de Mn. Cinto: 39.
 Son Pisa, possessió dels A.: 2.
Sota de bastos, La, periòdic valencià: 41.
 Stanley, H.: 14, 15.
 Subirana i Vila, Josep: 51-58.
Sucio, El, periòdic valencià: 41.
- Tabal i donçaina*, narracions valencianes: 41.
 Talarn, Sr., protegit de Mn. Cinto: 23.
Tantum quinque (o De potestate Papae et votorum commutatione), Barcelona 1481: 4.
 Tarragona: 4.
 Tibidabo, Barcelona: 4.
 Ticknor: 5.
Tio Nello, El, periòdic valencià: 41.
Tipos d'auca, versos valencians: 41.
Tirant lo Blanch: 47; ed. de D. de Gu-miel: 5.
 Tomàs Aguiló: 1, 2, 3.
 Tormo, P.: vegeu *gatomaquia*.
 Torres Amat, F.: 44.
 Torromé, escriptor valencià: 41.
 Tourtoulon, B. de: 45.
Traca, La, periòdic valencià: 41.
Tresor de pobres compilat per Papa Joan (Pietro Hispano): 33.

- Trinitat, ermita a Mallorca: 31.
 Turmeda, fra A.: 46, 50.
- València: 4, 10, 41.
 València, capítol de: 21.
 Valergues, localitat francesa: 45.
Valeri Màxim, trad. catalana: 14.
 Valldemossa: 31.
 Verdaguer, Mn. Cinto: 23, 25, 26, 31, 32, 39, 43.
Veu (de Montserrat), La, revista: 33.
Viaje literario, del P. J. Villanueva: 45.
 viatge a Barcelona 1844: 1.
 Vic: 27, 34, 35, 36.
Vida de Santa Ana: 9.
 Vidal, Josep: 1.
- Vigé, Francesc, impressor del Kempis 1698: 7.
 Vila i Grané, Fr. de Paula, seminarista: 48.
 Villadei, Alexandre de: vegeu *Doctrinale*.
 Villanueva, P. Jaume: 45.
 Virreina, Biblioteca de, Sr. Carreras: 47.
Vita Christi: vegeu Ximenes.
 Volger, Ernest, cònsol dels Estats Units: 4, 5, 6.
- Ximenes, F., *Llibre de la vida de N. S. Jesucrist o Vita Christi*, València 1484 i 1495: 4; *Scala Dei*: 5.
 Ximenes de Prexanio, Pere: vegeu *Llum de la vida cristiana*.